

נשים פלסטיניות תחת עול כיבוש לאומי וחברתי

קריאה פמיניסטית על גזענות ופטריארכאליות בצל השיח הציוני על
אזרחות ותושבות ותחת חוק האזרחות והכניסה לישראל

אמאני דעייך

עורכת: דורית אברמוביץ'

עריכה לשונית: דורית אברמוביץ', רותי פרסר

תרגום לערבית: עולא שתיווי

π

פרדס הוצאה לאור

אשה לאשה – מרכז פמיניסטי חיפה הינו קולקטיב פמיניסטי שנוסד בשנת 1983. מטרת "אשה לאשה" היא להביא לשינוי חברתי פוליטי שוויון הזכויות וההזדמנויות של כל הנשים באשר הן, מיגור האפליה, האלימות והדיכוי נגד נשים ופעולה לסולידאריות בין נשים. פרויקט "נשים, שלום ובטחון", אשר פועל במסגרת אשה לאשה, שם לו למטרה לקדם פרספקטיבה פמיניסטית להבנת המשמעויות, ההשלכות וההשפעות של הסכסוך הישראלי פלסטיני והכיבוש על נשים החיות בצלו. דרכו אנו בוחנות את המחירים והצרכים הייחודיים של נשים ונערות באזורי סכסוך, ופועלות להעלאת מודעות החברה בנושא. אנו מאמינות ביכולתן של נשים להוביל ולהנהיג שינוי חברתי פוליטי דרך העלאת קולן הייחודי והבאת תובנות פמיניסטיות לנושאי בטחון ושלום.

אשה לאשה – מרכז פמיניסטי חיפה
רח' ארלוזורוב 118 חיפה 33276
טלפון: 04-8650977 פקס: 04-8641072
דואר אלקטרוני: ishahfc@netvision.net.il
אתרי אינטרנט: www.isha.org.il

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
ישראל

© פרדס הוצאה לאור
ת"ד 45855, חיפה 31458, contact@pardes.co.il

מסת"ב 978-965-7171-62-2 ISBN

תשס"ח 2007
Printed in Israel

תודות

תודה לכל חברות "אשה אשה" אשר סייעו ותרמו בהוצאת הדו"ח, תודה לס' על מסירת עדותה, תודה מיוחדת לעו"ד עולא שתיווי ולעו"ד סאוסאן זהר על הייעוץ המשפטי והמקצועי אשר העניקו לנו במהלך כתיבת הדו"ח. תודה לרותי פרסר אשר תרמה בעריכה הלשונית של המסמך ולבסוף תודה מיוחדת לחברות וועדת ההיגוי בפרויקט "נשים, שלום ובטחון" על עזרתן הרבה.

תוכן עניינים

7	תקציר
13	הקדמה
17	חוק האזרחות והכניסה לישראל
21	גירוש נשים פלסטיניות – עדויות
23	מדיניותו של המוסד לביטוח לאומי כלפי נשים פלסטיניות בעקבות חוק האזרחות
29	חבירה בין חוקיה הפטריארכאליים של החברה הפלסטיניות לבין חוקיה הגזענים של מדינת ישראל
44	סיכום
47	נספח א': נשים קורבנות סחר
49	נספח ב': חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), תשס"ג-2003
54	מקורות

תקציר

מסמך זה דן במציאותן המורכבת, המוחלשת והמוכפפת של נשים פלסטיניות, אזרחיות מדינת ישראל, תושבות מזרח ירושלים ותושבות השטחים הכבושים, כפי שמתקפת בחוק האזרחות והכניסה לישראל והאידיאולוגיה עליה הוא מושתת. טענת המסמך היא כי לא רק שהחוק האמור מבטא את כיבושן האישי והלאומי של נשים פלסטיניות תחת עול האידיאולוגיה והפרקטיקה הלאומית-ציונית בישראל, אלא הוא גם מעמיק את הדיכוי ממנו הן סובלות כתוצאה מהאפליה השיטתית נגדן מצד הממסד הישראלי-גברי וכתוצאה ממעמדן המגדרי הנחות בחברה הפלסטינית בה הן חיות. במובן זה מתקיים נגד הנשים הפלסטיניות דיכוי כפול ומכופל, המשלב בתוכו אפליה ממוסדת, חוקית וחברתית המותירה אותן נטולות מעמד, זכויות והכרה בסביבה המיידית, החברתית והלאומית כאחד.

חוק האזרחות והכניסה לישראל ומעמדן האזרחי של תושבי/ות מזרח ירושלים נדון עד כה באופן ביקורתי מפרספקטיבה משפטית, חברתית וכלכלית. ניירות העמדה שנכתבו עד כה בנושא זה דנו בפגיעה הקשה בזכויותיה של האוכלוסייה הפלסטינית בישראל כתוצאה מהחוק האמור, אך הותירו את שאלת השלכותיו של חוק זה על מעמדן של נשים פלסטיניות שקופה ונטולת נראות ודיון מעמיק. הקריאה הפמיניסטית של חוק זה מתבקשת משום שהפעתו הדרמטית על העמקת דיכוינן של הנשים הפלסטיניות, הנובע הן ממעמדן האזרחי כפלסטיניות במדינה יהודית והן ממעמדן המגדרי במדינה ובחברה גברית-פטריארכאלית. במובן זה משתלבות זו בזו המדיניות הגזענית-שוביניסטית של הממסד הישראלי כלפי האחר/ת הפלסטיני/ת והיחס המדכא של החברה הפלסטינית-גברית כלפי הנשים החיות בתוכה. המעמד החוקי המופלה לרעה של הנשים הפלסטיניות במדינת ישראל ובשטחים

הכבושים ומעמדן החברתי והאישי הנחות בחברה הישראלית והפלסטינית כאחד יוצרים מציאות עתירת קשיים בכל תחומי חייהן של הנשים הללו.

חוק האזרחות והכניסה לישראל והמדיניות הציונית כלפי תושבי/ות מזרח ירושלים נובעים מן האידיאולוגיה והפרקטיקה הלאומית-גזענית של מדינת ישראל, ומשמים לא רק כלי דיכוי ישיר כלפי הנשים הפלסטיניות בישראל ובשטחים, אלא גם כלי החלשה נוסף כלפיהן מצד החברה הפלסטינית. חוקי הממסד הישראלי וחוקי החברה הגברית הפלסטינית בתוך ישראל ובשטחים הכבושים חוברים זה לזה כדי להגביל ולצמצם את הזכויות ואת מרחב המחיה של הנשים הפלסטיניות, אשר חיות תחת עול העליונות הגברית וכדי להגדיל את התלות שלהן בסביבה הגברית המיידית והרחבה שלהן.

בנוסף, חוק זה מבוסס על שיח האזרחות הלאומי-פופולארי במדינת ישראל, המניח ביסודו תפיסה מהותית של אי שוויון בין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הפלסטינית, של שלילת זכויות וחירויות מהפלסטינים ושל נרטיב לאומי-יהודי השולל ומעלים את הרצף ההיסטורי של האוכלוסייה הפלסטינית באזור, מאז הנכבה, דרך כיבוש השטחים במלחמת 1967 ועד מדיניות האפרטהייד הנהוגה כלפי הפלסטינים מאז הקמת המדינה ועד היום. מכאן, שמסמך זה נוקט עמדה ערכית לפיה יש לקיים שוויון אזרחי באזור בין פלסטינים ליהודים ובין גברים לנשים ולהכיר בעוול ההיסטורי והעכשווי הנעשה מדי יום כלפי האוכלוסייה הפלסטינית, הנכבשת לאומית ומגדרית על ידי מדינת ישראל.

מסמך זה מבוסס על מידע שעלה מתוך פעילות ענפה של ארגוני זכויות אדם, אשר הגישו תביעות משפטיות ואספו נתונים ועדויות של נשים על פגיעתן כתוצאה ממדיניותה המפלה של מדינת ישראל כלפיהן. קריאת המידע שהצטבר בנושא זה, מיפוי הנתונים והממצאים שנאספו עד כה וניתוח פמיניסטי שלהם הובילו אותנו להכרה כי מלבד הכרחיותו של מסמך זה כדי להרחיב את הידע וההבנה על השלכותיו החמורות של חוק האזרחות והכניסה לישראל, יש להרחיב את הפעילות האזרחית נגד הפרקטיקות והתפיסות הנהוגות על ידי מדינת ישראל, המובילות לדיכוי יומיומי של הנשים הפלסטיניות בישראל, במזרח ירושלים ובשטחים הכבושים.

הנשים הפלסטיניות אינן הנפגעות היחידות מחוק האזרחות והכניסה לישראל. הדרה ואפליה חוקית ואידיאולוגית מתקיימת גם כלפי אוכלוסיות נשים אחרות, המוכרות כשוהות

בלתי חוקיות במדינה. ידועות בהקשר זה אוכלוסיית קורבנות סחר בנשים,¹ מהגרות עבודה, פליטות ונשים "זרות", בנות זוג לישראלים. אלה נמצאות מדוכאות ומנוצלות כתוצאה מחוק האזרחות והכניסה לישראל, שגם במקרה זה משתלב עם הניצול הגברי השיטתי כלפיהן. מסמך זה מתאר בפירוט את הפגיעה הקשה שמתקיימת כלפי נשים פלסטיניות בישראל, מזרח ירושלים והשטחים הכבושים בכל תחומי חייהן כתוצאה מהתפיסה הדומיננטית על אזרחות ותושבות בישראל ומחוק האזרחות והכניסה לישראל הנובע מתפיסה זו. האידיאולוגיה הלאומית-ציונית שממשגת אזרחות ותושבות על פי קני מידה גזעניים וחוק האזרחות והכניסה לישראל הנובע מאידיאולוגיה זו, מעצימים את פגיעתן של הנשים הפלסטיניות מהתפיסות והפרקטיקות הפטריארכליות בחברתן.

הפגיעות המרכזיות מהן סובלות הנשים הפלסטיניות כתוצאה מהאידיאולוגיה והפרקטיקה המדינית והחוקית בישראל

גירוש נשים פלסטיניות

מתוך סיפוריהן של נשים פלסטיניות מגורשות או מאוימות בגירוש, במיוחד מאזור הנגב וממזרח ירושלים, עולה כי האיום בסכנת הגירוש כלפיהן משמש את אלו המנצלים את אותן נשים פלסטיניות ופוגעים בהן כקלף מיקוח. המדובר בעיקר במוסדות המדינה, ובהם השב"כ, יחד עם הגברים בחברתן ובסביבתן המיידית והרחבה.

המדיניות המופעלת על ידי המוסד לביטוח לאומי כלפי נשים פלסטיניות

המוסד לביטוח לאומי, בתפיסתו ובהתנהלותו, מתייחס לאוכלוסייה הפלסטינית בחשדנות ותופס אותה כמי שבאה לנצל ולרמות את המדינה על מנת להיות זכאית לזכויות הנקובות בחוק כלפי אזרחי ישראל. למותר לציין, כי על פי תפיסה זו, פלסטינים חשודים מראש ואינם נתפסים כאזרחים או כתושבי המדינה בעלי זכויות, אלא אם יוכח אחרת. מהשלכותיה של תפיסה זו סובלות במיוחד הנשים, אשר נאלצות להתמודד עם מדיניות מכוונת טרנספר המופעלת כלפיהן.

1. שלילת קצבאות זכויות סוציאליות – מן הנשים נשללות לעתים קרובות קצבאות זכויות סוציאליות שמגיעות להן על פי חוק. חמורה במיוחד היא מניעת ביטוח בריאות, שאליה מתווספים לעתים קרובות דחיית מענק לידה ואי תשלום עבור שהייה וטיפול אחרי לידה בבית החולים.
2. שלילת אזרחות ותושבות – המוסד לכיטוח לאומי נוהג לשלול את אזרחותן של פלסטיניות אזרחיות ישראל או את תושבותן של נשים פלסטיניות ממזרח ירושלים אשר נשואות לבן זוג מהשטחים הכבושים. נוהג זה מבוסס על הנחות פטריארכאליות, לפיהן נשים עוברות מיידית להתגורר במקום מושבם של בני זוגן. במסגרת כך, שולל הביטוח הלאומי את התושבות של נשים ממזרח ירושלים אשר נוסעות מחוץ לגבולות מרכז חייהן לתקופה של מעל ל-183 יום. יש להדגיש כי המוסד לכיטוח לאומי מפעיל חקירות מבזות ומשפילות כלפי נשים אלה, אשר פוגעת קשות בזכויותיהן.

ניתוקה הגורף של האשה הפלסטינית ממערכת התמיכה הראשונית שלה

חוק האזרחות והכניסה לישראל יחד עם המדיניות של משרד הפנים הנהוגה כלפי תושביה הפלסטינים של מזרח ירושלים מקצינים את הניתוק המוטל על האשה הפלסטינית מסביבת המקור שלה וממערכת התמיכה המיידית שלה. האשה נדרשת לעזוב את משפחתה וקהילתה ולהעתיק את מגוריה למקום מושבו של בן זוגה. כך מונעת המדינה מן האשה הפלסטינית לקיים קשר עם סביבתה המשפחתית והחברתית באמצעות איום מתמיד בגירוש כלפיה במידה ותעשה זאת.

גירוש וגירושין

החוק יוצר איום מתמיד כלפי האשה מגירושין מבן זוגה. גירושין אלה עלולים להביא מיידית לגירושה מישראל ולגרום לה, במקרים מסוימים, לאבד את ילדיה ואת הזכויות הנקובות לה בחוק במקרה של גירושין, כמו: דמי מזונות, חלוקת ממון ועוד.

פוליגמיה

מרבית הנישואים הפוליגאמיים מתקיימים עם נשים מהשטחים הכבושים ומירדן, שנעדרות מעמד חוקי בישראל. עמדת המדינה התקבלה פעמים רבות על ידי בתי המשפט בישראל, אשר הסכימו כי יש למנוע איחוד משפחות במקרים של פוליגמיה, בטענה לכאורה של הגנה על זכויות הנשים במשפחות אלה. תחת מסווה של הגנה עליהן, פוגעת המדינה בנשים הללו, אשר נמצאות נפגעות בו זמנית הן מהפוליגמיה במשפחתן והן משלילת מעמדן החוקי והזכויות הנובעות ממעמד זה.

אלימות כלפי נשים

השילוב בין עולם ערכים פטריארכאליים ויחסי כוח מגדריים יחד עם חוקים גזעניים מייצר אלימות שיטתית כלפי נשים ומקבע אותה. המסמך יציג בהרחבה את הקריטריונים בהם נדרשת האשה לעמוד על מנת לקבל מעמד אזרחי במידה ומופעלת כלפיה אלימות וכיצד הנהלים הקיימים מוציאים מתחולתם נשים פלסטיניות, הנותרות לחיות עם פחד מתמיד מאלימות ומגירוש בו זמנית.

יציאה כפויה של הנשים מהמרחב הפרטי למרחב הציבורי

במקרים בהם נשללת מבן הזוג זכותו למעמד אזרחי, כאשר הוא מוגדר כשוהה בלתי חוקי ואין ביכולתו לנוע בחופשיות ולעבוד לפרנסתו, נאלצת האשה לצאת למרחב הציבורי העוין כלפיה ולקחת על עצמה את כלכלת משפחתה. לרוב מועסקת האשה בעבודות פוגעניות, נמוכות שכר, עמוסות שעות ונטולות זכויות. עבור נשים רבות המדובר ביציאה כפויה וטראומטית מחוץ לחוקים החברתיים הנהוגים של הפטריארכיה וכתוצאה מכך הן נמצאות מפוזרות ומבוהלות הן מהפרת הנורמות בתוך חברתן והן מהיחס העוין כלפיהן מצד הסביבה היהודית.

מצוקות כלכליות ועוני

באותם מקרים בהם בן הזוג מוגדר כשוהה בלתי חוקי, נאלצות הנשים להתמודד ביתר שאת עם מצוקות האבטלה והעוני הנובעות מהכיבוש הישראלי ועם קשיים כלכליים חריפים.

מעצר בית

תופעה ידועה היא שנשים אשר מוגדרות כשוהות בלתי חוקיות בישראל גוזרות על עצמן הסתגרות בבית מתוך פחד מפני חשיפה, מעצר וגירוש מידי. הצמצום המפוחד אל תוך ביתן מעצים את ניתוקן של הנשים מהמרחב הציבורי ומקצין עוד יותר את החלוקה הפטריארכאלית בין המרחב הציבורי הנשלט על ידי הגבר ושייך לו לבין המרחב הדומסטי אליו מצומצמת האשה. ניתוקה של האשה מסביבתה החברתית והקהילתית וכליאתה בתוך ביתה מגדילה את הפער המגדרי בינה לבין בן זוגה וגוררת בעטיה השלכות נפשיות קשות.

החמרה במצב הנפשי והבריאותי

מצבן הבריאותי והנפשי של נשים פלסטיניות ידוע כחמור וקשה משמעותית בהשוואה לנשים יהודיות. חוק האזרחות והכניסה לישראל והמדיניות הממסדית כלפי תושבות מזרח ירושלים יוצרים הידרדרות קשה עוד יותר במצבן הגופני והנפשי של נשים אלה. תופעה זו נובעת בשל שלילה, לעתים קרובות, של הביטוח הרפואי שלהן, אי נגישות לשירותים ומתקנים רפואיים, אי יכולת לממן שירותי בריאות פרטיים, חרדה מתמדת מפני גירוש ועומס אדיר של עבודה בבית ומחוצה לו.

הקדמה

חוק האזרחות והכניסה לישראל והשיח האידיאולוגי-דומיננטי בישראל על אזרחות יוצר הדרה מוקצנת של נשים פלסטיניות ממשוואת האזרחות והזכויות הנלוות אליה. כמו היום, כך לאורך ההיסטוריה ובמדינות רבות בעולם, הודרו נשים ומיעוטים פוליטיים נוספים מהמרחב הציבורי והפוליטי, ממוקדי כוח וקבלת החלטות וניטלו מהן זכויות יסוד, כמו הזכות לבחור ולהיבחר.²

בעת יוון העתיקה, הידועה בהיסטוריה המערבית כדוגמא בולטת ליצירה של מרחב אזרחי דמוקרטי, נשללה מגשים, מעבדים ומזרים הזכות לאזרחות. כך נמנעה מאוכלוסיות אלה היכולת להשפיע על המרחב הפוליטי והחברתי שלהם וקיומם של ציבורים אלה צומצם באופן ניכר למרחב הפרטי בלבד, שנשלט על ידי הגברים היוונים. כך היה גם במקרה של נשים ושחורים בארה"ב, אשר רק מסוף המאה ה-19 קיבלו בהדרגה את זכותם האזרחית לבחור ולהיבחר למוסדות פוליטיים.³

כמו אז, כך היום, חוקי הגירה במדינות שונות מפלים לרעה נשים לעומת גברים במקרים של יצירת מערכת יחסים זוגית עם בני זוג שאינם אזרחים. כאשר גבר אזרח נישא לאשה זרה מתאפשרת הענקת אזרחות לבת הזוג הזרה. לעומת זאת, החוקים מונעים מבן זוג זר לקבל

2 Lister, Ruth. (2003) *Feminist Theory & Practice Citizenship*
3 זכות ההצבעה לנשים הוענקה בדרך כלל לנשואות בלבד ונשללה מהן הזכות להתמודד לפרלמנט. לדוגמא, בבריטניה, בשנת 1918, הכריז הפרלמנט על מתן זכות הצבעה לנשים נשואות מעל גיל 30 ורק בשנת 1928 הוענקה להן זכות בחירה מלאה. בשווייץ הוענקה זכות הצבעה מלאה לנשים רק ב-1971, בדרום אפריקה הוענקה זכות בחירה לשחורים רק ב-1994 ובערב הסעודית קיבלו הנשים זכות להיבחר רק בשנת 2006.

אזרחות במידה ונישא לאשה אזרחית המדינה.⁴ כך, למשל, במדינות כמו מצרים, לבנון ומרוקו, יש מניעה הקבועה בחוק להעניק זכויות אזרחיות לבני זוג וילידים של אזרחיות מדינות אלה. מניעה זו מתקיימת במיוחד כאשר המדובר בפלסטינים תחת הנימוק המוכר של שמירת ביטחונה הלאומי של המדינה. כך סיפרה דיא' חיידר, אזרחית לבנון שנישאה לבן זוג פלסטיני:

האשה והאזרחות, סיפור קומי. רוב המדינות הערביות גוזלות מהנשים את זכות העברת אזרחותן לבן הזוג והילדים שלהן בתירוץ של מניעת התאזרחות הפלסטינים. "תוטיין".⁵ המדובר במדינות כמו ירדן, מצרים (למרות התיקון האחרון), מרוקו, תימן, סוריה ואחרות. הכול נעשה במסווה של דאגה לביטחון הלאומי. זאת פוביה של האומה הערבית אשר ללא ספק מבטאת את תפיסתה העצמית ואת תפיסת הנשים בתוכה ועל כך שחינוי עבורם לרסן נשים, כי הרי רק דרכן אפשר לפרוץ את חומת הביטחון הלאומי הערבי" (תרגום חופשי מערבית).⁶

כמו במדינות אלה כך גם במדינת ישראל. מדיניות ה"בטחון" של מדינת ישראל, ששיה האזרחות נובע ממנה, מבוססת על הדרה שיטתית של הפלסטינים מהמרחב הפוליטי-אזרחי ויצירת הירארכיה מעמדית-פוליטית-חברתית מובהקת. בתחתיתה של ההירארכיה נמצאים הפלסטינים, כשמעליהם, בבסיסה המוחלש של הפירמידה, ממוקמים מיעוטים אתניים ומגדריים אחרים. השליטה הפוליטית-חוקית-כלכלית-חברתית במדינת ישראל מצויה בידי גברים יהודים, לרוב אשכנזים. קבוצת אליטה זו מונעת מהמיעוט הפלסטיני, ובמיוחד מנשים פלסטיניות, את היסוד לביטוי פוליטי אזרחי. בה בעת שמדיניות מפלה וגזענית זו מופעלת כלפי הנשים הפלסטיניות, הן סובלות גם מאפליה מצד החברה הגברית הפלסטינית. כך חוברים להם הכיבוש הישראלי-גברי והאפליה הגברית-פלסטינית ויוצרים דיכוי עמוק כלפי הנשים הללו.

4 כיואן, פאדיה. (2001). אזרחות, מגדר ותפקידים של הארגונים הלא-משלתיים. מקרה לבנון.

5 חלק גדול מהפליטים/ות הפלסטינים/ות, כתוצאה מהנכבה וכיבוש השטחים ב-1967, גורשו למדינות הערביות השכנות כמו לבנון, מצרים, ירדן, סוריה ואחרות. מאז, התקווה לחזור לבתיהם, לאדמתם ולמולדתם היא בעלת נוכחות גבוהה בחייהם. עם הזמן נשללו מהפליטים/ות הפלסטינים/ות באותן מדינות (במיוחד בלבנון) באופן גורף זכויות חברתיות, כלכליות, פוליטיות ורפואיות. זכויות אלה נשללו מהם תחת הטענות המתמיה של מניעת התאזרחותם מתוך כבוד וקבלה לכאורה של זכות השיבה לארצם.

6 חיידר, דיא' (2005). עיתון אלספיר.

שיח האזרחות הדומיננטי במדינת ישראל

חוק האזרחות והכניסה לישראל לא יצר מציאות ומדיניות חדשה, אלא החרף את זו שהתקיימה מאז הקמת המדינה. חוק זה מהווה המשך ישיר לשורה ארוכה של תקנות ונהלים מפלים, שנוסדו והופעלו על ידי הממסד הישראלי כלפי האוכלוסייה הפלסטינית במשך עשרות שנים.⁷ חוק זה הוא המשכו של רצף היסטורי ממושך של דיכוי פוליטי, שתחילתו בכיבוש הארץ ב־1948 וגירוש רוב הפלסטינים מאדמותיהם, המשכו בשלטון הצבאי של שארית העם הפלסטיני שנותר במדינה, כיבוש שאר האדמות הפלסטיניות במלחמת 1967, רצח אזרחים פלסטינים באוקטובר 2000, הפקעת אדמות פלסטיניות מצד מוסדות המדינה, מדיניות גלויה ומוסווית של טרנספר, סיפוח אדמות פלסטיניות ונישולם של הפלסטינים מהן, הריסת בתים, הקמת חומת הפרדה גוענית ואפליה שיטתית ורחבה כלפי האוכלוסייה הפלסטינית בישראל ובשטחים הכבושים, בכל תחומי החיים האזרחיים.

יש להדגיש כי האוכלוסייה הפלסטינית שנותרה באזור היא אוכלוסייה ילידה, שארית לאוכלוסיית רוב שחיתה כאן. אין המדובר במיעוט מהגר או באוכלוסיית מיעוט היסטורית, אלא בציבור פלסטיני שהפך למיעוט פוליטי מול רוב יהודי מהגר לאחר הנכבה ב־1948. שיח האזרחות הפופולארי במדינת ישראל יצר נתק מכוון ברצף ההיסטורי הפלסטיני וניתק בין הפלסטינים לבין המדינות הערביות. אל מול נרטיב לאומי־ציוני זה, פורסמו במהלך השנים מסמכים שונים על ידי ארגונים ופעילים פלסטינים, שעניינם חזונו של המיעוט הפלסטיני היליד בתוך מדינת ישראל.⁸ אחד מהם הוא "הצהרת חיפה"⁹ שפורסמה בתחילת 2007:

7 רוב החוקים אשר חוקקה מדינת ישראל נתפסים מן המתוקנים בעולם, אלא שישומם לוקה בגזענות, עיוורון לזכויות ה"אחר" ואפליה. חוק האזרחות הוא מהחוקים היחידים אשר מעגן בתוכו אפליה וגזענות על ידי הדרה של קבוצת לאום מהזכות לאיחוד משפחות ומהזכות לאזרחות או לקבלת מעמד חוקי כלשהו במדינה.

8 עד כה פורסמו שלושה מסמכים עיקריים שהתייחסו לחזונה של האוכלוסייה הפלסטינית בתוך ישראל: החוקה הדמוקרטית של ערדלה; החזון העתידי של הוועד הארצי של ראשי הרשויות המקומיות הערביות בישראל; הצהרת חיפה של מדה אל־כרמל.

9 הצהרת חיפה (2007) מדה אל־כרמל, המרכז הערבי למחקר חברתי יישובי. "הצהרה שהתקבלה על־ידי קבוצה של אינטלקטואלים, אקדמאים ופעילים פלסטיניים מתחומים שונים המייצגים השקפות פוליטיות שונות, לנסח הצהרה מוסכמת אודות חזונם הקולקטיבי". <http://www.mada-research.org/hebrew/haifadec.htm>

הזיקה שלנו אל שאר חלקי עמנו הפלסטיני ואל אומתנו הערבית היא זיקה אל המרחב הטבעי שלנו, שנשלל מאתנו בעקבות אלנכבה. קשר זה הינו ביטוי להגשמה עצמית והוא מהווה צורך אנושי וזכות טבעית ואנושית של יחידים ושל קבוצות. אנו שואפים להגשים את הזיקה שלנו לעם הפלסטיני ולאומה הערבית בכל המישורים, לרבות קשרים בין בני משפחה, קרובים וחברים וגישה חופשית ורציפה למרכזי התרבות וההגות בעולם הערבי. אנו שואפים להעמקת הקשר הזה ולהרחבתו במישור הפוליטי, הכלכלי והמוסדי.¹⁰

אל רצף היסטורי של גירוש, נישול, כיבוש ואפליה בכל תחומי החיים, מצטרפת השליטה הישראלית בזכויות הכניסה והיציאה של כל פלסטיני וכל מי שאינו יהודי אל ומחוץ למדינה. מדינת ישראל גם שולטת באופן מוחלט על מרשם האוכלוסין הפלסטיני ומכאן שהיא מונעת לעתים איחוד משפחות גם בתוך השטחים הכבושים, במיוחד בין הגדה המערבית ורצועת עזה. שיח האזרחות הדומיננטי במדינת ישראל מתכחש, אם כך, למשוואה האידיאולוגית של מיעוט "יליד" מול רוב "מהגר" ומכאן נובעת האלטרנטיבה הערכית שמציע מסמך זה, להלן קיומו של שוויון אזרחי המבוסס על עקרונות של צדק, הכרה בעוול ההיסטורי שנעשה כלפי העם הפלסטיני ותיקונו. אלטרנטיבה ערכית זו מובילה מאליה לסוגיית ההכרה בזכות השיבה לפליטים הפלסטינים שנעקרו מאדמתם ב־1948.¹¹

10 ש.ם.

11 ההתייחסות בהצהרת חיפה (2007) מדה אל־כרמל, לנושא הייתה: "אנחנו שואפים לעתיד שבו יוגשם הפיוס ההיסטורי בין העם היהודי הישראלי לבין העם הערבי־פלסטיני. הפיוס הזה דורש הכרה של מדינת ישראל בעוול ההיסטורי אשר גרמה לעם הפלסטיני בעקבות הקמתה, באחריותה על אל־נכבה שפגעה בכל חלקי עמנו ובפשעי המלחמה והכיבוש שהיא מבצעת בשטחים הכבושים. הפיוס דורש גם הכרה בזכות השיבה והכרה בזכויותיהם של האזרחים הפלסטינים בישראל כמיעוט במולדתו".

חוק האזרחות והכניסה לישראל

רקע היסטורי

מאז 1967, יכלו אזרחים/ות ותושבים/ות ישראלים, אשר נישאו לפלסטינים/ות מהשטחים הכבושים, להגיש בקשה למשרד הפנים למעמד חוקי בישראל עבור בני או בנות זוגם. על אף ההמתנה הארוכה והבדיקות הממושכות שהיו נהוגות במקרים אלה, אושרו מרבית הפניות הללו ובני או בנות הזוג הפלסטינים/ות יכלו לחיות בתוך גבולות המדינה.

בשנת 1999 הוחל נוהל שנועד להסדיר את נושא התאזרחותם/ן של בנות ובני הזוג של אזרחי/ות מדינת ישראל שאינם/ן יהודים ואת מעמדם/ן החוקי בעקבות נישואיהם/ן. המדובר במה שקרוי 'ההליך המדורג', אשר מורכב ממספר שלבים ונמשך לפחות ארבע וחצי שנים עד לקבלת זכות ההתאזרחות. הקריטריונים שנבדקו בתקופה זו היו: בחינת אמיתות או פיקטיביות של הנישואים, קיום חיי משפחה, היעדר מניעה פלילית והיעדר מניעה ביטחונית.¹² במקרים רבים נהג משרד הפנים בסחבת ממושכת ומכבידה, במיוחד כאשר דובר על בקשות שהוגשו על ידי אזרחים/ות פלסטינים/ות במדינת ישראל לקבלת מעמד אזרחי לבנות ובני זוגם מהשטחים הכבושים.

בחודש מרץ 2002 הורה שר הפנים דאז, אלי ישי, להקפיא את הטיפול בכל הבקשות שהוגשו למתן מעמד אזרחי בישראל לבני ובנות זוג של פלסטינים אזרחי המדינה. אלי

12 בן הלל, יותם. (2006). הצעת חוק הכניסה לישראל (תיקון מס' 19) התשס"ו-2006 והשפעתה על תושבי הקבע בירושלים המזרחית, בני זוגם וילדיהם. המוקד להגנת הפרט.

ישי, בדבריו מאז, לא טרח להסתיר את התפיסה הגזענית של הוראה זו בטענה של איום דמוגרפי על מהותה היהודית של מדינת ישראל. בחודש מאי 2002 ביטלה הממשלה את החלת ההליך המדורג על תושבי/ות השטחים הכבושים ועל תושבים/ות פלסטינים/ות שהם בנות ובני זוג של פלסטינים/ות אזרחים/ות מדינת ישראל. החלטת הממשלה התייחסה להפסקת הטיפול בבקשות חדשות לקבלת או הסדרת מעמד אזרחי, כולל כאלה שטרם ניתנה לגביהן החלטה. למותר לציין כי הליך מדורג זה המשיך להיות מיושם כלפי בנות ובני זוג של אזרחים/ות ישראלים/ות יהודים/ות.

וכך קבעה ממשלת ישראל דאז:

לא תתקבלנה בקשות חדשות של תושבי הרשות הפלסטינית לקבלת מעמד תושב או מעמד אחר. בקשה שהוגשה לא תאושר, ובן הזוג הזר יידרש לשהות מחוץ לישראל עד לקבלת החלטה אחרת. יוארך תוקפו של היתר שניתן לבקשות הנמצאות בתהליך המדורג וזאת בכפוף להעדר מניעה אחרת. לא יהיה שדרוג למעמד גבוה יותר.¹³

החלת חוק האזרחות והכניסה לישראל

בחודש יולי 2003 קיבלה הכנסת את חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה). לשון החוק אימצה את החלטת הממשלה ממאי 2002, כך שהחוק כוון והוחל על הפלסטינים בלבד, תוך שהוא מוציא מתחולתו באופן מפורש את היהודים המתגוררים בהתנחלויות בשטחים הכבושים.¹⁴

במרץ 2007 התקבל תיקון מס' 2 לחוק האזרחות והכניסה לישראל, המהווה הארכה לתוקפו של החוק עד 31.07.2008. תיקון זה כולל הרחבות מחמירות יותר, אשר מאפשרות מניעת איחוד משפחות לא רק מפלסטינים/ות אלא גם מבנות ובני זוג שמוצאם/ן מאירן, סוריה, עיראק ולבנון. בנוסף רשאית הממשלה, על פי תיקון זה, להוסיף ולקבוע בצו גם נשים וגברים מאזורי "סיכון" על פי ראות עיניה וללא צורך בחקיקה ראשית או בביסוס

13 החלטת הממשלה מספר 1813, מיום 12.5.2002.

14 בן הלל, יותם. (2006). הצעת חוק הכניסה לישראל (תיקון מס' 19) התשס"ו-2006 והשפעתה על תושבי הקבע בירושלים המזרחית, בני זוגם וילדיהם. המוקד להגנת הפרט.

עובדתי כלשהו. מתוקף חוק השבות, הגבלות אלה אינן חלות, כמובן, על יהודים מכל מדינה שהיא.¹⁵ משמעו של תיקון זה הוא ניתוק גורף של האוכלוסייה הפלסטינית מהעולם הערבי, כולל מהפליטים הפלסטינים החיים בחלקם במדינות ערב מאז הנכבה. חוק זה שולל במפורש את זכותם של הפלסטינים/ות לבחור את בני ובנות זוגם/ן ואת זכותם לנהל חיי משפחה תחת קורת גג אחת ומציב סירוב גזעני גורף וטוטאלי למתן מעמד אזרחי לפלסטיניות ולפלסטינים תושבות ותושבי השטחים הכבושים. יוזמי החוק לא הסתירו את מניעיהם לחקיקה האמורה. בכתבה שפורסמה בעיתון 'הארץ' בתאריך 9 בינואר 2002, נכתב:

שר הפנים הנחה את המחלקה המשפטית במשרדו לבדוק דרכים לשינויי חקיקה, שיצמצמו את מספר הלא-יהודים המקבלים אזרחות ישראלית. המדובר בתושבי הרשות הפלסטינית המקבלים אזרחות כתוצאה מנישואיהם לבעלי אזרחות ישראלית... לדבריו, הוא רואה צורך דחוף במציאת דרכים לצמצום מספר הלא יהודים המקבלים אזרחות ישראלית, ובכללם ערבים, אשר עלה באופן דרמטי בשנים האחרונות ומאיים על צביונה היהודי של מדינת ישראל.

החוק קבע חריגים מצומצמים מטעמים הומניטאריים, על פיהם רשאים שר הפנים והמפקד הצבאי של הגדה המערבית ורצועת עזה לתת היתר שהייה בישראל למטרת עבודה או לשם טיפול רפואי, לתקופה קצובה. תוכן החוק כולל סייג, לפיו "קשר זוגי וקיומם של ילדים משותפים לא יהוו כשלעצמם משום טעם הומאניטארי חריג". עוד קובע החוק מכסה שנתית מרבית של רישיונות או היתרים שיאושרו לפי תיקון מס' 2, שמשמעה כי גם אם מקרה נדון כלשהו עונה על הקריטריונים של חריג הומאניטארי, ישנה אפשרות כי בני הזוג לא יקבלו את היתר שהשייה מפאת התמלאותה של המכסה האמורה.¹⁶ טעמים הומניטאריים אלה מופיעים ללא קריטריונים ברורים או שקופים, כך שלא ידוע כיצד פועלת הוועדה הדנה

15 האגודה לזכויות האזרח בישראל. (2007). עתירה מתוקנת נגד חוק האזרחות. <http://www.acri.org.il/hebrew-acri/engine/story.asp?id=1506>

16 האגודה לזכויות האזרח. (2007). עתירה מתוקנת נגד חוק האזרחות. <http://www.acri.org.il/hebrew-acri/engine/story.asp?id=1506>

בבקשות אלה ועל פי אלו שיקולים היא מקבלת את החלטותיה. אין זה מקרה, אם כך, כי 'המוקד להגנת הפרט' הגדיר את החריג ההומניטארי הזה כ"אחיזת עיניים"¹⁷. בנוסף, החוק מתיר להעניק רישיון ישיבה בישראל עבור תושב/ת הגדה המערבית או רצועת עזה אם שוכנעו הממונים על יישומו כי הפונה מזדהה עם מדינת ישראל ויעדיה וכי היא או הוא או בן משפחתה או משפחתו פעלו באופן ממשי על מנת לקדם את הביטחון, הכלכלה או יעד חשוב אחר של מדינת ישראל. במלים אחרות, הבעת נאמנות למדינה שכובשת את העם אליה היא או הוא משתייכים ופעילות למען אינטרסים לאומיים-כלכליים שמפלים אינהרנטית את האוכלוסייה הפלסטינית, תאפשר לפונה לזכות בשקילה חיובית של בקשתה/ו.

יש להדגיש כי ההדרה והאפליה המפורשות בחוק זה מניחות מדרון חלקלק הפוגע גם באוכלוסיות נוספות. תיקון מס' 19 לחוק הכניסה לישראל 2006 (ביחס לשוהים בלתי חוקיים) גורס כי לא יינתנו אשרות או רישיונות ישיבה לאנשים השוהים בישראל ללא היתר, אלא אם יעזבו את הארץ לתקופה ממושכת, אשר נעה בין שנה לחמש שנים. משך זמן זה מתואר כתקופת צינון והוא מוטל על השוהה הבלתי חוקי כסוג של ענישה על שהייתו/ה כאן ללא היתר. רק עם תום תקופת הצינון האמורה ניתן לפנות למשרד הפנים בבקשה להסדרת המעמד.¹⁸ הנפגעים העיקריים מתיקון זה הם: מהגרי/ות עבודה, קורבנות סחר בנשים, פליטות/ים, בני ובנות משפחה של מהגרות/ים אשר לא נופלים תחת ההגדרה של יהודים וחוק השבות וכמובן פלסטינים נטולי מעמד מוסדר.

על מנת שמי מבין השוהים הבלתי חוקיים יוכלו לקבל מעמד אזרחי בישראל, עליהם להוכיח כי מרכז חייהם¹⁹ נמצא במדינה, בה בעת שהמדינה היא זו שאינה מאפשרת להם לקיים זאת. מכאן נובע האוקסימורון המוטבע בחוק, לפיו על מנת לקבל מעמד בישראל יש להוכיח כי מרכז החיים הוא כאן, כאשר באותו זמן יש מניעה מלשהות במדינה. קביעה זו חלה הן לגבי בנות ובני הזוג הזרים והן לגבי תושבות ותושבי מזרח ירושלים וילדיהם.

17 בן הלל, יותם. (2006). הצעת חוק הכניסה לישראל (תיקון מס' 19) התשס"ו-2006 והשפעתה על תושבי הקבע בירושלים המזרחית, בני זוגם וילדיהם. המוקד להגנת הפרט.

18 הנוסח המלא, חוק הכניסה לישראל (תיקון מס' 19) <http://www.knesset.gov.il/Laws/Data/BillGovernment/254/254.pdf>

19 הוכחת מרכז חיים נעשית, בין היתר, על ידי שהייה ממושכת ורציפה של שבע שנים בתוך ישראל. על מנת להוכיח זאת יש להציג למשרד הפנים חוזה שכירות, תלושי משכורת, תשלומי ארנונה, חשמל, מים, תעודות לימוד ועוד, אחת לתקופה קצובה.

גירוש נשים פלסטיניות – עדויות

ברוך של 'המוקד להגנת הפרט' ו'בצלם', מופיע סיפורה של אשה פלסטינית בעדות בן זוגה, יאסר אבו מריר, בן 29, פועל בניין:

מאז שהתחתנו, אני ואשתי גרים בבית ההורים שלי בבית צפאפא. אשתי גרה כאן בלי אישור. ניסיתי להשיג עבורה אישור כניסה לישראל במת"ק בחברון אבל אמרו לי שם שרק משרד הפנים מנפיק אישורים כאלה. אשתי הולכת לבקר את המשפחה שלה ביטא פעם בחודש או חודשיים. בגלל שאין לה תעודת זהות כחולה ואפילו לא אישור כניסה לישראל, היא מסתכנת בכל פעם שהיא יוצאת מהכפר. בחודש יולי 2002 היא נסעה לצור באהר יחד עם הילדים שלנו, אמי ואחי כדי לקנות כמה דברים לכבוד יום ההולדת של בתנו סירין. בדרך חזרה מצור באהר עצרו אותם שוטרי מג"ב. אחד השוטרים ביקש ממנה תעודת זהות והיא מסרה לו את בקשת איחוד המשפחות שהגשנו. השוטר דרש ממנה לצאת מהמכונת והזעיק כוח נוסף למקום. היא ניסתה להסביר לו שהיא גרה בירושלים יחד עם בעלה ושלושת ילדיה, אולם השוטר שוב הורה לה לצאת מהמכונת. היא ניסתה לשכנע אותו שיש לה להישאר במכונת כי היא לא רצתה בעיות מול הילדים, שהתחילו כבר לבכות, אבל הוא לא הקשיב לה והיא נאלצה לצאת. בינתיים אחי התקשר אליי והודיע לי שהשוטרים עצרו את אשתי. הגעתי מיד למקום ודיברתי עם המפקד. אמרתי לו שזאת אשתי ושקשת איחוד המשפחות שהגשנו עדיין בטיפול במשרד הפנים. הסברתי לו גם שאשתי נמצאת בתוך גבולות ישראל כי משרד הפנים רוצה הוכחה שהיא גרה איתי

בבית צפאפא. השוטר לא השתכנע. הוא אמר שהיא צריכה אישור להיות בישראל ובגלל שאין לה אישור צריך לגרש אותה".²⁰

בלילה שבין ה־23 וה־24 בינואר 2006, ביצעה משטרת ההגירה מבצע מעצרים בכפר ג'לג'וליה. שמונה נשים פלסטיניות, בנות זוג של פלסטינים אזרחי ישראל, נעצרו באשמת שהייה בלתי חוקית בישראל וגורשו לגדה המערבית. במכתב ששלח עו"ד עודד פלר מהאגודה לזכויות האזרח לשר הפנים, הוא תיאר את שהתרחש: "... העלטה סימאה עיני המשטרה מתוצאותיו מעוררות שאט הנפש של מפגן עוצמה דורסני שחוללה שוב באישון ליל במרכז אוכלוסיה ערבית. ההתפרצות הביתה, האימה על פניהם של פעוטות רכים בשנים, הזעזוע שבתלישת הנשים־האימהות ממיטותיהן, הגברים והילדים הממתנים בקור בלילה המצמית מחוץ לתחנת המשטרה ומתחננים עליהן, ההשפלה שבגירוש החפוז, העוללים שנותרו ללא אמהותיהם – כל אלה נסתתרו מעיני המשטרה בחסות החשיכה".²¹

20 שטיין, יעל. (2004). משפחות אסורות. המוקד להגנת הפרט ובצלם.

21 מכתב של האגודה לזכויות האזרח לשר בטחון פנים ב־25 לינואר 2006 <http://www.acri.org.il/hebrew-acri/> engine/story.asp?id=1259

מדיניותו של המוסד לביטוח לאומי כלפי נשים פלסטיניות בעקבות חוק האזרחות

התנאי ההכרחי לקבלת ביטוח בריאות וזכויות סוציאליות מאת המוסד לביטוח לאומי הוא מעמד של "תושבת ישראל". הגדרה זו אינה כוללת את כל מי שאינה מופיעה במרשם האוכלוסין, עליו אחראי משרד הפנים. תושבות ישראלית מתאפשרת כאשר מתקיימת הוכחה כי "מרכז החיים" של האשה הוא בישראל, כלומר שעליה להוכיח כי היא שוהה בארץ במשך תקופה של שבע שנים רצופות וכי מקום מגוריה ועבודתה מצויים בישראל.²²

שלילת אזרחות ותושבות בשל הנחות פטריארכאליות

המוסד לביטוח לאומי נוהג לשלול את אזרחותן של נשים פלסטיניות, אזרחיות המדינה או תושבות מזרח ירושלים, אשר נשואות לבן זוג פלסטיני מהשטחים הכבושים. נוהג זה מבוסס על התפיסה הפטריארכאלית לפיה אשה עוברת לגור בביתו של בו זוגה. גם אם ישנן נשים רבות אשר עוברות להתגורר במעונו של בן זוגן, לא ניתן להצדיק את שלילת אזרחותן או תושבותן של נשים אלה ללא בדיקה כדין.²³ המוסד לביטוח לאומי נוהג לשלול במקרים רבים את אזרחותן ומכאן את זכויותיהן הסוציאליות והרפואיות של הנשים הללו ללא חקירה הוגנת ומקצועית או ללא הצדקה עובדתית. במובן זה, עושה המוסד לביטוח

22 אלמי, אורלי. (2006). שלילת תושבות. רופאים לזכויות אדם.

23 ח'מיס, סמר. (2006). פמיניזם ולאומיות ומערכת המשפט הישראלית.

לאומי שימוש בחוקיה של הפטריארכיה על מנת להסוות את מדיניות הטרנספר המתבצעת כלפי פלסטיניות החיות בישראל, במיוחד אלה המתגוררות במזרח ירושלים ובנגב.

שלילת תושבות בשל נסיעה

המוסד לביטוח לאומי שולל את תושבותן של נשים פלסטיניות ממזרח ירושלים אשר נוסעות מחוץ לגבולות "מרכז חייהן" לתקופה של מעל ל-183 ימים, תהא הסיבה לנסיעה זו אשר תהא.²⁴ שלילה תושבותה של אשה בשל נסיעה לתקופה האמורה מונעת ממנה את חופש התנועה, זכות יסוד בסיסית, אשר מדינת ישראל התחייבה לכבדה באמנות הבינלאומיות עליהן היא חתומה.

שלילת קצבאות וזכויות סוציאליות

המוסד לביטוח לאומי נוקט ביחס חשדני כלפי האוכלוסייה הפלסטינית בישראל ורואה בפלסטינים רמאים ונצלנים בפוטנציה. על פי תפיסה זו, הפלסטינים מבקשים לנצל לטובתם את משאביה ושירותיה של מדינת ישראל. התייחסות חשדנית זו מופנית כלפי נשים וגברים פלסטינים כאחד. יחס חשדני זה מתעצם במיוחד כאשר המדובר בנשים הנשארות לפלסטינים תושבי השטחים הכבושים, תוך מיקוד היחס המערער והמשפיל כלפי תושבות מזרח ירושלים והנגב, כחלק אינטגרלי של מדיניות הטרנספר הגלויה והמוסווית של מדינת ישראל כלפי הפלסטינים החיים באזורים אלה. במרבית המקרים בהם מוגשת בקשה לקצבה כלשהי ו/או לביטוח בריאות על ידי תושבת אזורים אלה, מבצע המוסד לביטוח לאומי נגדה חקירה על מנת להוכיח כי היא אכן מתגוררת במזרח ירושלים או בנגב ושם הוא מרכז חייה. גם במקרים בהן מתקבלת בחיוב בקשתה של הפונה, הרי שאם היא מגישה בקשה חדשה לקצבה נוספת או אחרת, מתחדשת החקירה נגדה, גם אם האחרונה התקיימה חודשים מעטים קודם לכן.

24 אלמי, אורלי. (2006). שלילת תושבות. רופאים לזכויות אדם.

חקירות מן הסוג האמור, הטבועות בחשדנות ובהשפלה כלפי הפונה, ממשיכות להתקיים על אף שעל פי נתוני המוסד לביטוח לאומי 70% מתביעות אלה מתבררות כמוצדקות על פי הקריטריונים של מוסד זה.²⁵ בעת ביצוע החקירות הללו, נשללות מהנשים זכויותיהן הבסיסיות לקצבאות ילדים, זקנה, סעד, הבטחת הכנסה, ביטוח בריאות ועוד. שלילה זו מותירה את הנשים ומשפחותיהן מחוסרות כל בסיס כלכלי עד כדי סיכון ממשי לחייהן. עמותת רופאים לזכויות אדם, העוסקת בסיוע רפואי ובמאבק למימוש זכויותיהן הרפואיות של הנשים והגברים הפלסטינים, מעידה כי היו מקרים בהם משפחה איבדה את אחד מיקריה בשל היעדר טיפול רפואי לו הוא נזקק ואשר נמנע ממנו עקב בדיקת מעמדו החוקי בישראל.²⁶

נשים פלסטיניות, אשר מתבצעת נגדן חקירה על ידי המוסד לביטוח לאומי ובאותה עת בקשתן לביטוח בריאות נשללת על ידי מוסד זה, נמצאות תלויות בשירותי בריאות פרטיים, שעלויות שירותיהם גבוהה מאד ומעבר להישג ידן של מרבית הנשים הללו.

הפגיעה בזכות היסוד של הנשים הפלסטיניות לטיפול רפואי עומדת בסתירה לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, אשר נכנס לתוקף בתאריך 1 בינואר 1995. חוק זה קבע מפורשות כי אין להתנות טיפול רפואי בתשלום חובות למוסד לביטוח לאומי, עליו מוטלת גביית התשלום עבור שירותי הבריאות בישראל. חוק זה נועד לסייע במיוחד לשכבות המוחלשות בישראל, אשר נמנעו עד אז מלבטח את עצמן באופן וולונטארי.²⁷ על אף האמור בחוק, מתעלם המוסד לביטוח לאומי במופגן מהאמור בו ומדיניות ההתנכלות בה הוא נוקט כלפי הפלסטינים טבועה ביחס הגזעני כלפיהם.

דחיית מענק לידה בעקבות לידה בבית חולים

פלסטינית אזרחית ישראל או תושבת מזרח ירושלים, אשר יולדת בבית חולים ישראלי, נדרשת למלא טופס בדיקת זכאות לכיסוי הוצאות רפואיות. טופס זה נשלח על ידי בית החולים למוסד

25 בצלם. מזרח ירושלים; שלילת זכויות סוציאליות וביטוח בריאות. <http://www.btsalem.org/hebrew/>

Jerusalem/Social_Security.asp

26 אלמי, אורלי. (2006). שלילת תושבות. רופאים לזכויות אדם.

שם. 27

לביטוח לאומי וכאשר לא נרשמת בו תעודת הזהות של האב או שמצוין בו "תושב השטחים", פותח המוסד לביטוח לאומי בתורו בחקירה כדי לבדוק את סוגיית תושבותה של האשה. במהלך חקירה זו מעוככות זכויותיה הרפואיות של האשה ונמנעים ממנה התשלומים המגיעים לה. באותה עת, פותח בית החולים בהליכי גביה נגדה על חשבון דמי האשפוז.²⁸ יש להדגיש שוב, כי לשון חוק ביטוח בריאות ממלכתי מחייבת לנהוג בדרך הפוכה מזו בה נוהג המוסד לביטוח לאומי, הווה אומר, להעביר לה את התשלומים, ללא תלות בקיום חקירה נגדה. סיפורה של אשה פלסטינית שעברה את מסכת העיניים האמורה מופיע בדו"ח שפורסם על ידי עמותת רופאים לזכויות אדם:

ב־2002 עבר בן זוגה של ח' לעזה. באותה עת ילדה ח' את בתה הראשונה. בית החולים שלח טופס, אותו מילאה, למוסד לביטוח לאומי לשם בדיקת זכאותה לכיסוי הוצאות בית החולים והשהייה בו, זאת משום שלא נרשם בטופס מספר תעודת הזהות של בן הזוג שלה. בתה, שזה עתה נולדה, קיבלה מספר תעודת זהות ותעודת לידה. במקביל נפתחה על ידי המוסד לביטוח לאומי חקירה לגבי תושבותה של האשה. החוקר הגיע אליה ביום בו הייתה בעבודה. מתוך פחד שאחזו בה, אמרה לו אמה כי היא לא גרה כאן, כי אם בעזה. המוסד לביטוח הלאומי שלל מיידית את תושבותה של ח'. באותה עת תבע אותה בית החולים בגין אי תשלום חוב הוצאות טיפול ושהייה בעת ולאחר לידה בבית חולים. בהעדר אמצעים כספיים לא פנתה ח' לעו"ד. בית המשפט פסק בהעדרה כי היא חייבת בתשלום החוב לבית החולים במלואו ובתשלום הוצאות בית משפט. בגין שלילת אזרחותה, לא יכלה ח' להמשיך לעבוד, נשללו ממנה הקצבאות והיא הגיעה למצב של קיבוץ נדבות מקרובי משפחה ושכנים. בעקבות כך תבע ארגון עדאלה את המוסד לביטוח לאומי בגין שלילת תושבותה של ח' ושלילת זכויותיה הסוציאליות ועמותת רופאים לזכויות אדם התערבה לטובתה גם היא. באוגוסט 2005 פסק בית המשפט לטובתה של ח' ודרש מהמוסד לביטוח לאומי להשיב את התושבות של ח' ואת זכויותיה הסוציאליות רטרואקטיבית וציין כי המוסד לביטוח לאומי פעל

בחופזה רבה וללא כל ביסוס עובדתי.²⁹

גורלה של ח', ששפר עליה בגין התערבותם לטובתה של ארגון עדאלה ועמותת רופאים לזכויות אדם, אינו נחלתן של נשים פלסטיניות רבות, שמקריהם אינם מגיעים לטיפולם של ארגוני זכויות אדם. נשים אלה נקלעות במהרה לחובות כספיים כבדים, נאלצות להתמודד עם עיקולים ותביעות משפטיות וחלקן גם נעצרות בגין כך. בהיעדר ביטוח רפואי וזכויות סוציאליות, הן נאלצות להעתיק את מקום מושכן לשטחים הכבושים, שם חיים בני זוגן. כך מתממשת הלכה למעשה מדיניות הטרנספר של מדינת ישראל.

אופי החקירות המתבצעות כלפי הנשים

חוקרי המוסד לביטוח לאומי נוהגים להתבסס בחקירותיהם על עדויות לא מהימנות, בהן עדויות של עוברים ושבים, של ילד או של קרוב משפחה מרוחק. ידועים מקרים בהם מחתימים החוקרים את האשה על מסמך בעברית, גם אם אינה יודעת את השפה. ישנן נשים שמגלות רק בשלב מאוחר יותר כי תושבותן נשללה בשל חתימתן על הצהרה בעברית, ללא שידעו את תוכנה.³⁰

סכנת פירוד של נשים במזרח ירושלים מבנותיהן ומבניהן

התיקון לחוק האזרחות הביא להחמרה משמעותית במצבן של נשים פלסטיניות וילדיהן החיים במזרח ירושלים. לפני קבלתו של תיקון מס' 2 לחוק, קיבלו ילדיהן של אימהות תושבות מזרח ירושלים מעמד של תושב באופן אוטומטי ואילו לאחר חקיקתו של תיקון זה איבדו הילדים הללו את זכות היסוד הזו. על פי התיקון לחוק, ילדים בגילאי 14-18 לא יכולים לקבל מעמד חוקי בישראל על אף שהם מתגוררים בתחומה של ירושלים עם הורה תושב

29 אלמי, אורלי. (2006). שלילת תושבות. רופאים לזכויות אדם.

ישראל. לכל היותר מוענק לילדים אלה היתר שהייה זמני לתקופות קצובות וקצרות, אשר אינו מקנה להם זכויות סוציאליות או ביטוח בריאות.³¹ להערכת עמותת רופאים לזכויות אדם, ישנם כ-10,000 ילדים אשר חיים במזרח ירושלים ללא ביטוח רפואי. מעמדם של ילדים אלה, בהגיעם לגיל 18, מעורפל אף הוא. לחלקם מוענקת הארכה של היתר השהייה ויש כאלה אשר מאבדים את זכאותם להיתר האמור ומכאן שהם מאבדים את זכותם להישאר בביתם והם נאלצים להתרחק ממשפחתם או לחיות תחת איום מתמיד של גירוש.

גירושם של ילדים אלה גורר בעטיו את גירוש אמהותיהם, אשר פעמים רבות עוברות יחד אתם לשטחים הכבושים. אימהות אלה ניצבות במקרים האמורים בפני ברירה אכזרית – או לשמור על מעמדן ולהמשיך להתגורר במזרח ירושלים ללא ילדיהן או לעזוב את ביתן ולוותר על מעמדן כדי להמשיך לחיות יחד עם צאצאיהן.

כך נוהגות רשויות המדינה במדיניות גלויה של מניעת איחוד משפחות ושל גירוש אינטנסיבי של תושביה הפלסטינים של מזרח ירושלים לשטחים הכבושים. מקרי הגירוש וניסיונות הגירוש הידועים הם אלה שבאו בעקבות פניות של נשים פלסטיניות לארגוני זכויות אדם. למותר לציין כי מסה אדירה של מקרי גירוש וניסיונות גירוש כמות אלה אינם ידועים לנו משום שלנשים רבות אין גישה, ידע או יכולת לפנות לארגונים אלה לבקשת סיוע.

לסיכום, ללא תחקיר מעמיק, בלי ביסוס עובדתי, בהיעדר תהליך הוגן ובהתבסס על סטריאוטיפים סקסיסטיים כלפי נשים פלסטיניות, מתנהל המוסד לביטוח לאומי מתוך מדיניות פוליטית-גזענית שמכוונת לא רק להפלות את הפלסטיניות, אלא גם לגרשן מישראל, במסגרת יישום מדיניות הטרנספר. באופן שיטתי, שולל המוסד לביטוח לאומי מהנשים הפלסטיניות את זכויותיהן לאזרחות ולתושבות ומונע מהן את הזכות לבריאות ולחיים בכבוד ולחיי משפחה מלאים לצד ילדיהן. המוסד לביטוח לאומי משמש, אם כך, כזרוע הארוכה של ממשלת ישראל, שהציבה לעצמה במוצהר מטרה גזענית לצמצם את מספר הפלסטינים במדינה, ובמיוחד את אלה החיים במזרח ירושלים ובנגב.

31 האגודה לזכויות האזרח. (2007). עתירה מתוקנת נגד חוק האזרחות. <http://www.acri.org.il/hebrew-acri/> engine/story.asp?id=1506

חבירה בין חוקיה הפטריארכאליים של החברה הפלסטינית לבין חוקיה הגזעניים של מדינת ישראל

ניתוקה הגורף של האשה הפלסטינית ממערכת התמיכה הראשונית שלה

חוק חברתי ידוע הוא, כי כאשר בני זוג פלסטינים אינם מתגוררים באותה טריטוריה בה נולדה והתגוררה האשה טרום נישואיה, היא עוברת לחיות עם בן זוגה במקום מושבו. חוק חברתי זה חל בעיקר במקרים בהם האשה היא תושבת השטחים הכבושים ונישאת לתושב או אזרח ישראל, אך ישנם גם מקרים בהם היא עוברת להתגורר במקום מושבו של בן זוגה בשטחים הכבושים במחיר אובדן תושבות או אזרחות בישראל. כתוצאה מכך מתנתקת האשה מהתא המשפחתי הראשוני שלה וממערכת התמיכה, לעתים היחידה, המוכרת לה ומאבדת את זכויותיה. מעבר למקום מושבו של בן הזוג מחייבת את האשה להכיר ולהשתלב בעולמו וקהילתו, החדשים עבורה, ומעמיק את כפיפותה כלפיו ותלותה בו.

כאשר אשה פלסטינית עוברת לחיות עם בן זוגה בשטחים הכבושים, הרי שבנוסף לשלילת מעמדה החוקי במדינת ישראל על פי חוק האזרחות ונוהלי התושבות, נוצר מרחק בינה לבין משפחתה כתוצאה מן המחסומים ומחומת ההפרדה, המונעים ממנה לבקר ולראות את משפחת המקור שלה. כך נוצר ניתוק מוחלט ולא אנושי בין האשה לסביבה המשפחתית והקהילתית שבה חייתה טרום נישואיה.

במקרים בהם נישאת פלסטינית, תושבת השטחים הכבושים, לפלסטיני תושב ישראל היא משוללת מעמד חוקי במדינה. בכך נמנע ממנה חופש התנועה כאשר הפחד מגירוש מונע ממנה להסתכן ולבקר את משפחתה וקהילתה.

בהיעדר מערכות תמיכה, נותרת האשה תלויה לחלוטין בבן זוגה ונשלטת על ידו ועל ידי סביבתו. סיטואציה זו מקצינה עוד יותר את היעדר השוויון והפער המגדרי בין האשה לגבר לו נישאה ונוצר מרחב מסוכן במערכת היחסים שעלול להוביל לאלימות מילולית, פיזית ומינית נגדה כאמצעי לשליטה טוטאלית על חייה.

עוד לפני התיקון לחוק האזרחות היה מצבן של נשים אלה ככי רע, משום שהיו נאלצות להשיג אשרות שהייה או תושבות, אותן נדרשו לחדש כל תקופה קצובה. כך מספרת ג'מילה בדיר מכפר קאסם:

בשנת 1997 התחתנתי עם ג'ומעה. במשך חמש שנים הם טרטרו אותנו הלוך ושוב למשרד הפנים. הגשנו את כל מה שביקשו מאיתנו והעניקו לי אישורי שהייה זמניים. לפני חמש שנים הסכימו להעניק לי תעודת תושב ארעי, שאני מחדשת מדי שנה. בסוף נובמבר בשנה שעברה נדהמנו לקבל מכתב ממשרד הפנים ובו הודיעו לי כי הם גוזלים ממני את התושבות ותעודת הזהות מטעמים ביטחוניים, בטענה שקיים קשר ביני לבין אחי סמי. מה הם רוצים, לנתק אותי ממשפחתי ולמנוע ממני לדבר איתה?³²

כאשר ניסתה ג'מילה בדיר לחדש את תעודת התושב שלה במשרד הפנים, שללה ממנה פקידת המשרד את התעודה האמורה והודיעה לה כי עליה לעזוב את ישראל לאלתר. בעקבות התחייבותה של ג'מילה בדיר לנתק את קשריה עם משפחתה ובמיוחד עם אחיה, המוגדרים על ידי השב"כ כ'גורמים מסוכנים', בוטל צו הגירוש נגדה. כך הותירה מדינת ישראל את ג'מילה בדיר נטולת קהילה משפחתית תומכת ראשונית ותלויה לחלוטין בבן זוגה ובסביבתו.

32 כתבה של סאמי עלי, 28.05.2007, "בוטל צו הגירוש נגד ג'מילה בדיר מכפר קאסם" מאתר מחסום: <http://www.mahsom.com/article.php?id=5437>

גירושין וגירוש

במקרים בהם בת הזוג משוללת מעמד חוקי בישראל ובן זוגה מחליט להתגרש ממנה, היא נאלצת להתמודד מיידית עם סכנת גירוש מישראל. שלילת מעמדה החוקי במדינה מביא לאובדן מידי של הזכויות הקבועות בחוק, כמו הזכות לדמי מזונות, חלוקת ממון ועוד. בהיעדר מעמד חוקי ויכולת כלכלית, מעטות הנשים שיכולות להרשות לעצמן לממן שירותים של עורכי דין כדי לתבוע את מעמדן וזכויותיהן. המגורים בשטחים הכבושים, שנובעים מהגירוש מישראל, מקשים אף הם על הגשת תביעה כגון זו.³³

ידועים גם מקרים בהם גירוש מישראל על ידי רשויות ההגירה קדם לגירושין. כתוצאה מהמרחק שנוצר בין בני הזוג והאיסור שחל עליהם להתאחד בשל הגירוש, היו כאלה שלא ראו טעם להמשיך בנישואיהם. כך קורה שגירוש על ידי המדינה מוביל לגירוש האשה על ידי בן זוגה והיא נותרת ללא זכויות כלל ועיקר.³⁴

במידה ויש לבני הזוג ילדות וילדים, מקבל האב לרוב משמורת עליהם מתוקף מעמדו כאזרח.³⁵ האשה נותרת ללא מעמד חוקי במדינה, ללא בן זוגה וללא צאצאיה. למותר לציין כי שלילת מעמדה בישראל מונעת ממנה להמשיך ולראות את ילדיה לאחר גירושה. זאת ועוד, האשה, שזה עתה התגרשה וגורשה על ידי המדינה ועל ידי בעלה כאחד, חוזרת לחיות בשטחים הכבושים עם סטיגמה חברתית שלילית של גרושה. חופש התנועה שלה מצטמצם משמעותית והיא נשלטת בו זמנית הן על ידי הכיבוש הישראלי המצר ומגביל את מרחב מחייתה והן על ידי משפחתה וסביבתה אשר תופסת אותה כאשה 'פגומה' ללא בן זוג. בין אם היא חוזרת בגפה לשטחים הכבושים ובין אם היא חוזרת לשם עם ילדיה, מוטל על משפחתה עול כלכלי נוסף לזה אתו היא מתמודדת בשל הכיבוש הישראלי. נטל כלכלי זה עלול להוסיף ליחס המשפחתי הקשה והמריר כלפיה.

33 עו"ד עולא שתיווי. רכות מחלקה משפטית בארגון כיאן. ראיון אישי.

34 שם.

35 העיקרון המחייב בסוגיית משמורת הוא טובת הילדים. ומן הסתם ובגלל המצב בשטחים הכבושים ומעמדן הסוציו אקונומי הירוד של הנשים. טובת הילדים נתפסת בהימצאותם עם ההורה שיכול לספק את צרכי הילדים. ובכך לרוב בן הזוג אורח ישראל מקבל את המשמורת על הילדים.

כך קרה עם ע', פלסטינית תושבת הגדה המערבית, על פי המידע שהגיע למחלקה המשפטית של ארגון כיאן:

ע', פלסטינית מהגדה המערבית, נישאה לפלסטיני אזרח ישראל מכפר במרכז הארץ, אשר מבוגר ממנה ביותר מ-15 שנה. הם חיו ביחד במשך 13 שנות נישואין, במהלכן הוא לא הגיש בקשה לקבלת מעמד עבודה, בתקופה בה עוד ניתן היה לקבל מעמד כזה עבור חלק מהנשים. בחירתו לא לבקש לאשתו מעמד בישראל נעשתה מתוך ידיעה כי כך הוא מסוגל לשלוט בה ולשעבדה למרותו. במשך תקופה זו סבלה ע' מאלימות נפשית קשה ומהשפלות יום יומיות ממשפחתו ומילדיו. כיום בן הזוג שלה גוסס והיא מוחזקת בתפקיד של שפחה המטפלת בו ועל כן נאלצת להיות צמודה אליו, ללא יכולת לישון אלא רק בבית החולים. בניו המבוגרים רוצים לגרש אותה על מנת לקבל את הבית, את מענק הפטירה והירושה ואת עזבונו של אביהם. באמצעות גירושה הם יכולים להבטיח לעצמם עיזבון זה.³⁶

על אף ההתעללות השיטתית נגדה, ע' אינה יכולה להתלונן נגד ההתעמרות בה מצד בעלה ומשפחתו, שמא תגורש על ידם ועל ידי המדינה. ישנה גם אפשרות כי הפחד מסטיגמה חברתית של גרושה נחשב על ידה לגרוע מהיחס המשפיל המופנה כלפיה בתוך משפחתה העכשווית.

פוליגמיה

על פי החוק הישראלי פוליגמיה הינה עבירה פלילית. איסור פוליגמיה מעוגן בסעיף 176 לחוק העונשין והעונש בגינה הוא עד חמש שנים. מרבית הנישואין הפוליגאמיים מתבצעים עם נשים מהשטחים הכבושים ומירדן, אשר משוללות מעמד חוקי בישראל.³⁷ שיעור גדול מסך הנישואין הפוליגאמיים אינם רשומים, רשמיים או מתועדים. חוזה הנישואין במקרים

36 עו"ד עולא שתיווי. רכות מחלקה משפטית בארגון כיאן. ראיון אישי.

37 לוטן, אורלי. (2006). פוליגמיה בקרב האוכלוסייה הברווית בישראל. מרכז המחקר והמידע, הכנסת.

אלה הוא חיצוני, שרעידתי, ללא הכרה מצד הרשויות וללא דיווח אליהן. כך יכולים הגברים, הנשואים למספר נשים, להתחמק מאחריות פלילית של מוסדות החוק בישראל.³⁸ ברור הוא כי נשים פלסטיניות מהשטחים הכבושים ומירדן, הנישאות באופן זה, מנותקות מיידית ממשפחתן ומסביבתן המקורית. כך יכולה להתקיים כלפי נשים אלה שליטה מוחלטת, ללא אפשרות מצדן לפנות לקבלת תמיכה ועזרה. יש להדגיש, כי חוקיה הפטריארכאליים של החברה הפלסטינית עלולים לגרום אצל חלקים מחברה זו להאדרת מעמדו החברתי וכבודו של גבר שנישא למספר נשים. נוסף על כך, עלותו של המוהר במקרים של נישואין לאשה מהשטחים הכבושים ומירדן נמוך יותר ולנוכח המצוקות הכלכליות הנובעות מהכיבוש, נוצר כך מניע נוסף עבור הגבר להתחתן עם נשים אלה.

אין צורך להכביר במשמעויות הפוגעניות של פוליגמיה עבור זכויות היסוד, החברתיות והכלכליות, של הנשים המעורבות בנישואין אלה. מדינת ישראל החליטה כי אופן מיגור הפוליגמיה בתחומה הוא על ידי מניעת איחוד משפחות. באופן זה מאמצים בתי המשפט את נהליו של משרד הפנים בדחיית כל בקשה לאיחוד משפחות כאשר היא נעשית על ידי בת הזוג השנייה או השלישית, גם במקרים בהם בת הזוג האמורה עונה על כל הקריטריונים של וועדת חריגים, כולל על הבדיקה הביטחונית. במהלך שכל כולו אבסורד, נוהגת ישראל באופן האמור כדי להיאבק לכאורה בתופעת הפוליגמיה וכדי לשמור על הנשים הפלסטיניות מפני אפליה ופגיעה בכבודן.³⁹

בפועל, איסור הפוליגמיה כמעט ואינו נאכף בישראל. מאז שנת 2004 נפתחו במסגרת ישראל רק ארבעה תיקי חקירה בגין פוליגמיה. המשטרה טוענת כי בהיותם של נישואין אלה לא רשמיים, היא מתקשה לאתרם והיא אינה מקבלת תלונות בתחום זה. למותר לציין כי היעדר הפעולה של רשויות המדינה כלפי תופעה זו נעוץ בתפיסתם כי "מדובר בתופעה שמקובלת במגזר הברדואי ואין מקום להתערב בה". כך נאמר מפורשות על ידי משטרת ישראל: "על אף שמדובר בעבירה מסוג פשע, אשר המחוקק ראה בה חומרה יתרה בקובעו לצדה עונש מאסר של חמש שנים, אין להתעלם מכך שבמקרים רבים נערכים הנישואין

38 הוועד למען שיוויון ביני אשות. (2006). תופעת ריבוי נשים בחברה הפלסטינית בישראל.

39 זהר, סאוסן. (2005). כשהזכות לחיי משפחה מתנגשת עם הזכות לאיחוד משפחה. <http://www.adalah.org/newsletter/heb/nov05/ar3.pdf>

בהסכמת כל הצדדים, ללא כפייה או הטעיה כלשהי, והנם מותרים על-פי הדת המוסלמית".⁴⁰ עמדת המדינה, ובמסגרתה עמדת המשטרה שלא להתערב בזכויותיה החברתיות לכאורה של קבוצת מיעוט, מנציחה בשם אידיאולוגיה ליברלית כביכול את ליקוייה הפטריארכאליים של החברה הפלסטינית. במודע או שלא, מחזקת מדינת ישראל את האויב מבפנים – את המבנה הפטריארכאלי של החברה הפלסטינית, הפוגע לא רק בנשים הפלסטיניות, אלא מפרק ומפריד את החברה ומחליש את יכולתה להיאבק לשחרורה באויב מבחוץ – מהכיבוש והגזענות הישראליים.

- כך מקצין החוק את הפגיעה בנשים פלסטיניות שחיות במסגרת של משפחות פוליגמיות:
  - הילדים נמצאים, גם הם, לעתים בני ערובה של החוקים הפטריארכאליים החוברים לחוק האזרחות הגזעני. כך במקרה של רישום הילדים והילדות של משוללות מעמד חוקי. הילדים המשותפים לבני הזוג רשומים על שם האב, ושלא כמו האם, יש להם מעמד חוקי בישראל. ישנם מקרים בהם בן הזוג מחליט לרשום את ילדיו מאשתו השנייה על שמה של בת זוגו הראשונה על מנת להתחמק מאחריות פלילית. ישנם גם מקרים בהם הילדים לא נרשמים כלל מחשש לגירוש והם נולדים ללא מעמד חוקי וגדלים משוללי זכויות סוציאליות, כלכליות ורפואיות.
  - נשים ללא מעמד חוקי משוללות זכויות רפואיות וסוציאליות בישראל והן תלויות לחלוטין בחסדי בני זוגן. לאשה, נטולת המעמד החוקי, יש בעיה להוכיח את קיומם של הנישואין במקרה והגבר עצמו מכחיש אותם בכדי לברוח מאחריות פלילית. כך מאבדת האשה את זכויותיה על פי חוק למוזונות, לחלוקת נכסים ולרכוש ואת זכותה לירושה במידה ובן הזוג נפטר.⁴¹
  - אשה פלסטינית מהשטחים הכבושים, שהיא בת זוג שנייה או שלישית במערכת משפחתית פוליגאמית, נעדרת מעמד חוקי, מנושלת ביתר קלות מהכרה חברתית ומוצאת את עצמה בתחתית הסולם החברתי.⁴² רוב הנשים, שאינן נישאות כבנות זוג

40 לוטן, אורלי. (2006) פוליגמיה בקרב האוכלוסייה הבדווית בישראל. מרכז המחקר והמידע, הכנסת. מתוך מכתב שקיבל מרכז המחקר והמידע של הכנסת על ידי רפ"ק יוני ציוני, קצין תיאום מדור חקירות, משטרת ישראל, 11 בספטמבר 2006.

41 עו"ד עולא שתיזויר. רכות מחלקה משפטית בארגון כיאן. ראיון אישי.

42 הוועד למען שיוויון בדיני אישות. (2006). תופעת ריבוי נשים בחברה הפלסטינית בישראל.

ראשונות, מגיעות ממעמד חברת־כלכלי נמוך וסובלות הן מאיום מתמיד של גירוש והן מניצול כלפיהן של בן הזוג ושל משפחתו.

- ממשלת ישראל מנצלת ביוזעין את תופעת הגירושין הפיקטיביים⁴³ במשפחות פוליגמיות. כך, במקרים בהם הגירושין אינם פיקטיביים, מוצאות עצמן הנשים הפלסטיניות משוללות זכויות. המוסד לבטוח לאומי נוהג, במיוחד בנגב, לגזול מנשים גרושות את זכויותיהן הסוציאליות בגלל החשד, הלא מבוסס לרוב, כי הן מנצלות את המדינה לשם קבלת קצבאות שמגיעות לנשים גרושות כאשר בפועל הן נשואות. כך מניח המוסד לביטוח לאומי כי אשה ערבייה אשר חיה באותו כפר או אזור בו חי בן הזוג או משפחתו היא בהכרח עדיין נשואה לו. נשים אלו מתפקדות כאימהות חד הוריות והן לרוב המפרנסות היחידות של משפחותיהן. שלילת זכויותיהן וקצבאותיהן מדרדר את הנשים הללו ואת ילדיהן לעוני מחפיר ולדלות חמורה.⁴⁴

אין זה מקרה, אם כך, שמדינת ישראל לא אימצה כל תוכנית פעולה לשם בחינת היקף תופעת הפוליגמיה וטיפול בה.⁴⁵ טיפול בתופעת הפוליגמיה היה אמור לכלול פעילות חינוכית והעלאת מודעות להשלכות הקשות, הנפשיות־כלכליות־חברתיות, של תופעת הפוליגמיה על הנשים ועל החברה בכלל. המדינה גם אינה עושה דבר לשם שמירה על זכויותיהן הסוציאליות, הכלכליות והרפואיות של הנשים, קורבנות הפוליגמיה, וגם אם היא מענישה במקרים נדירים את בן הזוג, הרי שהיא מותירה את הנשים הנשואות לו ללא מקור פרנסתן היחיד.

כתוצאה מכל האמור, האיסור החוקי, שממילא אינו מועיל לנשים, על נישואין פוליגאמיים גורם להסתרה עמוקה יותר של קיומם על ידי בני הזוג. כך נותרות הנשים הללו לחיות חיים עתירי סוד והסתרה וללא מקורות תמיכה אליהם היו יכולות לפנות בעת מצוקה. בשם ההגנה על נשים, מתעלמת מדינת ישראל מזכויותיהן ויוצרת שותפות בלתי מתקבלת על הדעת בינה לבין בני הזוג בנישול שלהן מזכויותיהן ובהענשתן הכפולה והמכופלת.

43 גירושין פיקטיביים: מקרים בהם הגבר מתגרש מאשתו הראשונה על פי החוק הישראלי, נושא לו אשה שנייה ומשיב את האשה הראשונה אליו על פי החוזה השרעי. הוא עושה כך על מנת להתחמק מאחריות פלילית על נישואים פוליגמיים.

44 זהר, סאוסן. (2005). כשהוכות לחיי משפחה מתנגשת עם הוכות לאיחוד משפחה. <http://www.adalah.org/newsletter/heb/nov05/ar3.pdf>

45 הוועד למען שיוויון בדיני אישות. (2006). תופעת ריבוי נשים בחברה הפלסטינית בישראל.

הוועד למען שוויון בדיני אישות המליץ, בין השאר, על יצירת שיח חברתי חתרני של המנהיגות הפלסטינית בישראל נגד תופעת הפוליגמיה.⁴⁶ וועד זה הדגיש כי לא יהא זה נכון להותיר מאבק זה אך ורק בידי הנשים הפלסטיניות, בהיותה של תופעה זו חמורה ופוגעת לא רק בנשים אלא בכלל אושיות החברה.

אלימות נגד נשים:

אשה פלסטינית מהשטחים הכבושים, הנישאת לבן זוג תושב או אזרח ישראל, מחויבת לקבל את העובדה כי חייה במדינה תלויים בגבר אתו התחתנה. גם אם תלות כזו נוצרת גם במקרים בהם גברים פלסטינים מהשטחים הכבושים נישאים לנשים מישראל, הרי שבמקרה הראשון חוברים יחסי הכוח הלאומיים עם יחסי הכוח המגדריים ומותירים את האשה חסרת אונים ונטולת מעמד וזכויות, בתחום הלאומי והחברתי כאחד. קיומה הנחות, לאומית ומגדרית, של האשה הפלסטינית מהשטחים הכבושים הנישאת לאזרח ישראל, מחרף ומקצין את יחסי הכוח בינה לבין הגבר לו נישאה ומייצר מרחב פוטנציאלי לאלימות כלפיה.

ההשלכות הקשות של חוק האזרחות עבור נשים פלסטיניות מחרף עוד יותר כאשר המדובר בנשים שכבר היו קורבנות לאלימות מגדרית.⁴⁷ גם אם החוק אינו יוצר במישרין אלימות נגד נשים, הרי שהוא משתלב אינהרנטית עם עולם הערכים החברתי-פטריארכאלי ועם יחסי הכוח המגדריים ובכך מעודד את התרחבותה והעמקתה של תופעת האלימות כלפי נשים. במובן זה משמש החוק קרקע פורייה להחמרת ניצולן של הנשים בכך שגברים אלימים יכולים להקצין את כוחניותם ואת ביטויי אלימותם כאשר הם יודעים כי אין דרך שיענשו על כך. האשה כבולה במקרים אלה תחת האיום בגירוש מישראל, בשלילת מעמדה, באובדן החיים שבנתה לעצמה כאן ובניתוק מילדיה, ועל כן היא נותרת משותקת ונטולת כוחות וזכויות בתוך מעגל האלימות שמופנית כלפיה. כל התנגדות מצדה, תלונה או מחאה עלולה להותירה חסרת כל, מצד הבעל והמדינה כאחד.

46 שם.

47 אשה לאשה. (2005). ערות אילמת: נשים בסכסוך הישראלי פלסטיני. <http://www.isha.org.il/files/files/File/fin9.pdf>

משרד הפנים הוציא נוהל על מנת לענות, לכאורה, על אותם מקרים בהם מופעלת אלימות כלפי נשים "זרות", ששוהות בישראל באופן לא חוקי, ובנות זוג של אזרחים ישראלים, אשר בקשותיהן לקבלת מעמד לא טופלו, נמצאות בהליכים או שקיבלו היתר שהייה זמני. נוהל זה קרוי 'נוהל טיפול בהפסקת תהליך מדורג להסדרת מעמד לבני זוג של ישראלים כתוצאה מאלימות מצד בן הזוג הישראלי'. בקשה של אשה, העומדת בקריטריונים של נוהל זה, מועברת לוועדה פנימית לחריגים הומאניטאריים, אשר יכולה להעניק לאשה היתר שהייה של שלוש שנים לכל היותר, שאפשר לחדשו לאחר מכן. נוהל זה נועד להעניק הזדמנות לנשים מוכות "זרות" לצאת ממעגל האלימות במידה שהחשש מגירוש מותיר אותן במערכת היחסים האלימה.

נוהל זה מוחל במקרים בהם "הקשר הזוגי נותק כתוצאה מאלימות מצד בן הזוג הישראלי". ניתוק זה יכול להתרחש בשתי דרכים – גירושין או מידע שנמסר מבני הזוג או מגורם אחר בעקבות גילוי אלימות מצד בן הזוג הישראלי. הקריטריונים הנדרשים הם: קיומם של נישואין כנים, תקופה של שנה מאז החל ההליך המדורג ושטענתה של האשה לאלימות כלפיה הוכחה באחת מן הדרכים הבאות – שהייה במקלט לנשים מוכות, הגשת תלונה למשטרה על ידה שנמצא כי יש בה ממש, קבלה של צו הגנה מפני בן הזוג הישראלי מבית משפט, אישור מטעם המחלקה לשירותים חברתיים ברשויות מקומיות או מהמרכז לטיפול ומניעת אלימות המשפחה במשרד הרווחה כי בת הזוג מוכרת או מטופלת על ידם בשל אלימותו של בן זוגה, לבני הזוג יש ילדים משותפים המצויים במשמורת בת הזוג הזרה או שהיא מקיימת אתם קשר רצוף וקרוב ודואגת למזונותיהם וצורכיהם, וחוות דעת מקצועית מטעם פקיד הסעד אשר קובעת שעזיבתה תפגע משמעותית בילדים. במידה ואין לבני הזוג ילדים משותפים, מועברת הבקשה לוועדה לאחר שהאשה הוכיחה "זיקה ממשית וחזקה של המבקשת למדינת ישראל יותר מזיקתה למדינה זרה".⁴⁸

במלים אחרות, המדינה לוקחת על עצמה אחריות להצלתה של אשה מבן זוגה האלים ומכירה בה כמקרה "הומניטארי" רק אם יש לה ילדים או שהיא מוכיחה נאמנות למדינת ישראל. נוהל זה מוציא מתחולתו נשים פלסטיניות, אשר נתפסות כ "סיכון ביטחוני פוטנציאלי", גם אם יש מתוך נשים אלה שעונות לקריטריונים של חריג הומאניטארי,

48 משרד הפנים. (2007). נוהל טיפול בהפסקת הליך מדורג להסדרת מעמד לבני זוג של ישראלים כתוצאה מאלימות מצד בן הזוג הישראלי.

עוברות את הבדיקה הביטחונית ותואמות בגילן את דרישות החוק. על פי הנתונים שנמסרו על ידי משטרת ישראל למרכז המידע והמחקר של הכנסת, עולה כי בשנת 2002 גורשו מישראל 275 נשים, בשנת 2003 גורשו 2203 נשים, בשנת 2004 גורשו 7683 נשים ובשנת 2005 גורשו 3227 נשים.⁴⁹

כך עולה, כי הנוהל האמור אינו מוחל על נשים פלסטיניות או על נשים מהגרות עבודה והן נותרות, בשל חוק האזרחות, חשופות לכוחניותם ולשליטתם של בעליהם ומעסיקיהם, לניצול, לסחיטה, לאינוס, כאשר כל התנגדות או מחאה מצדן עלול לגרור בעטיין הסגרה למדינה וגירוש מידי. זהו סיפורה של ר', אשר התקבל בארגון כיאן:⁵⁰

ר' היא פלסטינית בעלת תושבות אשר גרה במזרח ירושלים, אשר נישאה לבן זוג פלסטיני אזרחי ישראל. ר' סבלה מאלימות מבן זוגה במשך שנים רבות עד שהחליטה לעזוב אותו ולחזור למשפחתה בגדה המערבית, ללא אפשרות לקחת עמה את ילדיה. בן זוגה המשיך לאיים עליה ומשפחתה לחצה עליה לחזור אליו ולקבל את אלימותו כלפיה, משום שלידם זה עדיף על פני הוקעה של החברה בשל מעמדה כגרושה. ר' ברחה לדרום הארץ למקלט לנשים מוכות. רשויות הרווחה לקחו ממנה את הילדים בטענה שהיא נטשה אותם ומשרד הפנים בחר לשלול את התושבות שלה כי היא לא המשיכה להוכיח שמרכז חייה הוא במזרח ירושלים. כל האמור הוביל לשלילת זכויותיה והקצבאות המגיעות לה על ידי המוסד לביטוח לאומי.⁵¹

מעצר בית

נשים המוגדרות כשוהות בלתי חוקיות בישראל נאלצות להסתגר בביתן מתוך פחד מגירוש מידי. לא רק שהאשה פוחדת תמידית, אלא שהיא גם חוששת שמא יציאתה למרחב הציבורי

49 אורי, טל. (2006). נשים מוכות המגורשות מהארץ בעקבות הפסקת הליכי התאזרחותן. מרכז המחקר והמידע. הכנסת. <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/docs/m01447.doc>

50 כיאן הינו ארגון פמיניסטי אשר הוקם על ידי קבוצת נשים פלסטיניות פמיניסטיות ב-1998. www.kayan.org.il

51 עו"ד עולא שתיזוי. רכות מחלקה משפטית בארגון כיאן. ראיון אישי.

נתק אותה סופית ממשפחתה. הפחד היומיומי שמוטמע אל חייה מלווה גם את בני משפחתה, שלעתים מונעים ממנה לצאת מתחומי ביתה או כפרה, שמא תגורש. נשים אלה אינן יכולות לקחת חלק באירועים חברתיים, בטקסים דתיים, אינן יכולות לנסוע בתחבורה ציבורית ואף לא להיפגש עם מכרים וחברים באזור מגוריהן. מהאשה ניטלת גם כל אפשרות ליצור קשר כלשהו עם משפחתה המקורית בשטחים הכבושים. למותר לציין, כי צמצום מרחב מחייתה של האשה אל תוך המרחב הדומסטי הצר מעמיק ומרחיב את ההירארכיה המגדרית הקיימת ממילא. עוצמת הפחד ומידתו תלויים בשאלת קירבת מקום מגוריה של האשה לבסיסים צבאיים או משטרתיים כלשהם. במידה וישנו בסיס צבאי או משטרתני סמוך לביתה, תטיל האשה על עצמה הסתגרות מוחלטת בביתה ואם בסיסים אלו ממוקמים בסמוך לכפרה היא תימנע לצאת מגבולותיו. לשם ההמחשה, נשים פלסטיניות ממזרח ירושלים ומן הכפרים באזור הן אסירות בתוך ביתן או כפרן ומגבילות את מרחב מחייתן בשל הפעילות הצבאית המתמדת באזור זה. על כן נדירים המקרים בהם ייסעו בתחבורה ציבורית או יצטרפו לטיולים משפחתיים שמא יידרשו להציג תעודות מזהות ולהיחשף להשפלה ולגירוש. למותר לציין את ההשלכות הנפשיות הקשות שיש לצמצום כה דרמטי בחופש התנועה ובמרחב המחיה.

כך מספר יאסר אבו מריר, בן 29, פועל בניין, בעדותו שהופיעה בדו"ח על "משפחות אסורות" מטעם 'המוקד להגנת הפרט' ו'בצלם':

המצב שלנו קשה מאד. מאז שאשתי נתפסה, לפני כשנה, היא כמעט ולא יוצאת מהבית. אנחנו לא יוצאים ביחד מחוץ לכפר ואני מבלה עם הילדים לבד כשאשתי נשארת כלואה בכפר. לפעמים היא מבקשת להצטרף אלינו אך הילדים הגדולים לא מסכימים שהיא תבוא. הם אומרים לה "אל תבואי כי הצבא ייקח אותך עוד פעם". מאז אותו אירוע בצור באהר הם מאד מפחדים. לפעמים, כשהם משחקים מחוץ לבית ורואים ג'יפ צבאי, הם ממהרים הביתה ומבקשים מאשתי להתחבא כדי שהצבא לא ייקח אותה.⁵²

52 שטיין, יעל. (2004). משפחות אסורות. בצלם והמוקד להגנת הפרט. <http://www.btselem.org/> Download/200401_Forbidden_Families_Heb.doc

יציאה כפויה וטראומטית של נשים למרחב הציבורי

כללי הפטריארכיה מניחים את החלוקה המגדרית בין האשה, המצומצמת אל המרחב הפרטי לעומת הגבר, המתרחב, מתפקד ומתנהל במרחב הציבורי. במקרים בהם בן הזוג הפלסטיני מוגדר כשוהה בלתי חוקי ועל כן אינו חופשי לנוע במרחב הציבורי, מחויבת האשה לקחת על עצמה את התפקיד שלא נועד לה בחברה הגברית ולהיות אחראית הן למציאת עבודה ולפרנסת משפחתה והן להתמודדות מול הביורוקרטיה הישראלית לשם קבלת אישורים נדרשים. אין המדובר במקרים אלה בבחירה חופשית של האשה לצאת מעבר לגבולות ביתה, כי אם ביציאה כפויה למרחב עוין וגזעני, ברחוב ובמסד הישראלי כאחד. נשים רבות מתקשות בשפה העברית, מה שמקשה על טיב התקשורת שהן יכולות לנהל מול הרחוב הזר. אין צורך להכביר מלים עד כמה יציאה מסוג זה לשדה הציבורי, לא רק שאינה מעצימה ומחזקת את האשה, אלא אף נחווית כטראומטית ורווית חרדות.

מצבה המעורער והחרד של האשה הפלסטינית, אשר היציאה למרחב הציבורי נכפית עליה בעטיו של חוק האזרחות, פותח אפשרויות לנצלה על ידי גורמים שונים. כך היה במקרה של ס', פלסטינית אזרחית ישראל:

ס', נשואה לבן זוג מג'נין, נותרה ללא קצבאות ילדים והבטחת הכנסה, לאחר שאלו נשללו ממנה על ידי הרשויות שטענו, מבלי בדיקה ראויה, שהיא עברה להתגורר בג'נין. זאת על אף העובדה כי היא חייתה בישראל מאז ומתמיד. זמן קצר לאחר שנשללו ממנה זכויות יסוד אלה היא קיבלה הודעה כי גם אזרחותה נשללה. בהיעדר נגישות מצדה לארגוני זכויות אדם, פנתה ס' לעורך דין פרטי, אשר הבטיח לה תמורת תשלום אותו לוותה מבני משפחתה כי ישיב לה את זכויותיה, בהן אזרחותה, הקצבאות המגיעות לה והבטחת הכנסה. לאחר שנתיים של טיפול לכאורה בתיק, בעוד הוא מקבל תשלום קבוע על פעילותו המשפטית, הסתבר כי הוא לא פנה כלל לרשויות ולא טיפל כלל בתיק.⁵³

מצוקות כלכליות ועוני

במקרים בהם בן הזוג הפלסטיני מוגדר כשוהה בלתי חוקי, מוטלת פרנסת המשפחה על האשה אורחית ישראל, גם משום העובדה שאין ביכולתו של בן הזוג למצוא פרנסה ראויה בשטחים הכורעים תחת נטל הכיבוש, הגורר בין שאר הרעות החולות, גם עוני ואבטלה בקני מידה גורפים. מרבית העבודות המוצעות לאשה, שנותרת להתמודד לבדה עם כלכלת משפחתה, הן בעלות שכר נמוך ופוגעניות בעליל. מיותר לציין כי מרבית המעסיקים של נשים אלה אינם מעניקים להן תנאים סוציאליים והן עובדות לרוב שעות ארוכות בתנאי עבודה קשים ביותר.

ישנם מקרים רבים בהם האשה אינה יוצאת לעבודה כי לא מצאה תעסוקה בשכר, בשל מצבה הבריאותי או מסיבות אחרות. כלכלת משפחתה הופכת בשל כך להיות תלויה בנדיבותם של קרובים. תלות כזו נוצרת על אף שמרבית המשפחות סובלות מעוני ומצוקות כלכליות גדולות ומתקשות לקיים את עצמן. מלבד המחיר הכלכלי שהאשה משלמת במקרים אלה, היא גם הופכת לתלויה במשפחתה ונותרת חסרת אונים ונטולת וודאות באשר לעתידה הכלכלי המייד. לא רק שהיא נאלצת להתמודד עם מצוקה כלכלית ואישית זו, אלא שגם כלכלת ילדיה תלויה בה ונטל גידולם נופל עליה במלואו. היא גם זו שאחראית לחינוכם, לבריאותם ולשלמותם של ילדיה.

מצבן הבריאותי והנפשי של הנשים הפלסטיניות

עוד טרם ההשלכות הקשות שיש לחוק האזרחות על מצבן הבריאותי והנפשי של הנשים הפלסטיניות, החיים בחברה פטריארכאלית ממקמים אותן מראש בעמדה נחותה המשפיעה על מצבן הגופני והרגשי כאחד. האשה נתפסת בחברה הפטריארכאלית כאובייקט מיני ועל כן מוטלים עליה שלל איסורים והגבלות. בחברה הבדווית במיוחד, יציאתה של האשה אל מחוץ לביתה או מחוץ לכפרה יכולה להתבצע רק בליווי של גבר ממשפחתה. הפרה של אחד מהכללים המגבילים הללו עלולה לעיתים לגרור איום ממשי על חייה. מכאן, נשים אלה ממעטות לצאת לטיפול או למעקב רפואי והן נעדרות מידע רפואי, שקריטי לשלמות גופן

ולבריאותן. כך, למשל, עם נשים בהריון, שלא רק שנעדרות לרוב את הידע המתאים למצבן, אלא שהן אינן נמצאות במעקב רפואי ונאלצות לעתים להתמודד כתוצאה מכך עם סיבוכי הריון ואפילו מוות של עובריהן. התלות המוחלטת בגברים בכל תחומי החיים, מותירה את הנשים הללו נעדרות שליטה על גופן ועל בריאותן.⁵⁴

תפקידה המגדרי של האשה בחברה פטריארכאלית, המטיל עליה לדאוג לצורכי כולם מלבד לצרכיה שלה, גורר בעטיו המעטה בערך העצמי והתעלמות מקשיים גופניים ונפשיים. מערכת הבריאות בנויה אף היא על פי כללי החברה הפטריארכאלית ואינה מתאימה את עצמה במתקניה, במידע שהיא מעניקה, בשירותיה ובזמינותה לאוכלוסיית הנשים. הנשים, אם כן, תופסות את מערכת הבריאות כמנוכרת וזרה אליהן והשפה ההתנהגותית והמילולית הנהוגה על ידי אלו המאיישים את המערכת הזו היא קרה ומרחיקה עבור נשים אלה. מצב זה מוקצן במיוחד בחברות מוחלשות, לאומית וכלכלית, בהן האוכלוסייה הבדווית בדרום ישראל והאוכלוסייה הפלסטינית במזרח ירושלים. כתוצאה מכל אלה, לא רק שהנשים ממעות להגיע למתקנים הרפואיים ולהיעזר בשירותיהם, אלא שמתקנים ושירותים אלה ממילא לא נגישים, לא זמינים ולא מותאמים לצורכי הנשים.

מצב כלכלי רעוע, חרדה תמידית, אי נגישות לשירותים רפואיים והתעלמות מהגוף הפרטי לטובת הגוף המשפחתי, גורמת להתדרדרות במצבן הבריאותי של הנשים הפלסטיניות החיות בישראל בצל האפליה והגזענות במדינה.⁵⁵ נוסף לכך חוק האזרחות, אשר מטיל לעתים את האחריות הכוללת על ביטחון וכלכלת המשפחה על האשה, מה שמוביל להרעה נוספת ומשמעותית במצבה הרפואי והנפשי. שעות עבודה מרובות בתעסוקה פיזית בעיקר, עבודות פוגעניות ושלל עבודות שקופות בתוך הבית, מביא את הנשים לשחיקה מהירה, פיזית ונפשית, אשר נוספת עליה הדאגה באשר למעמדם של בן הזוג והילדים החשופים להשלכותיו הקשות של חוק זה.

המושג מצב כלכלי רעוע טומן בחובו כמות כסף מעטה מאד לקיום משפחתי, תזונה לקויה ומינימאלית, אי יכולת לרכוש תרופות או להסתייע בשירותי רפואה פרטית במקרים בהם הרפואה הממלכתית נמנעת ממגה בשל שהייתה הבלתי חוקית ואי יכולת להתאשפז בבתי חולים מפחד מדיווח לרשויות ומגירוש מידי. כך, כאשר המדובר בשוהה בלתי חוקית אשר

54 ח'מיס, סמר. (2005). קיפוח כפול. <http://www.adalah.org/newsletter/heb/nov05/ar2.pdf>

55 אשה לאשה. (2005). עדות אילמת: נשים בסכסוך הישראלי פלסטיני. <http://www.isha.org.il/files/files/File/fin9.pdf>

לשם ההמחשה גרה בכפר בלתי מוכר בנגב, ניטלת ממנה כל נגישות לשירותים ומתקנים רפואיים והיא אינה יכולה לרוב לרכוש לעצמה או לסביבתה את התרופות הנדרשות. למותר לציין כי חוק זכויות החולה, המחייב הענקת טיפול רפואי במצב חירום לכל אשה ואדם באשר היא ללא קשר למעמדה החוקי, אינו מוחל בפועל על אלו שמוגדרים כשוהים בלתי חוקיים, בהם גם נשים פלסטיניות. יש אנשי רפואה אשר מדווחים למשטרת ההגירה על הימצאותה של שוהה בלתי חוקית בתחום מוסד רפואי כלשהו, ואת על אף שהחוק אוסר עליהם לדווח על חולה שפנתה אליהם לשם קבלת טיפול רפואי. עבור אנשי הרפואה שנוהגים כך, עולה הערך הפטריאוטי לכאורה על חובתם האתית כמשרתי בריאותה של הקהילה.⁵⁶ החולה ובני משפחתה מקבלים עם כניסתם לבית החולים דרישת תשלום או תביעה לערבות מוקדמת, כך שהאשה וקרוביה ניצבים בפני לחצים מרגע הגעתם לבית החולים. דרישות תשלום אלה מוגשות מיידית גם במקרים בהם האשה מאושפזת במיון או יולדת. במידה והיא נשארת לאשפוז בבית החולים, מתגברים הלחצים כלפיה כדי לוודא שהיא תשלם למוסד הרפואי על השירות שקיבלה ועל השהייה בו.

56 רופאים לזכויות אדם. (2004). חסרי אשרה. <http://www.phr.org.il/phr/article.asp?articleid=29&catid=9&pcat=9&lang=HEB>

סיכום

מעמד אזרחי והחוקים הנובעים ממנו מיועד להגיב אל מציאות חברתית נתונה ולמשג אותה באמצעות מדיניות וחקיקה. סוגיית האזרחות אינה אמורה ואסור לה, על פי כללים של צדק חברתי, לארגן מחדש את המציאות כך שתתאים לאידיאולוגיה ולפרקטיקה לאומית, גזענית וסקסיסטית.⁵⁷

חוק האזרחות והכניסה לישראל נובע ישירות מתפיסת הביטחון הצבאי הדומיננטית בישראל, המניחה ביטחון מפני אויב חיצוני, אמיתי או מדומיין, אך מונעת הלכה למעשה ביטחון מאוכלוסיות נרחבות של נשים, בכל תחומי חייהן. מושג הביטחון הישראלי, הנמצא בבסיס קיומה והתנהלותה של ישראל, פנימה והחוצה, הוא גברי ביסודו, רווי המשגה צבאית וטעון סודיות, הסתרה, התאמת עובדות לערכים השולטים, שחיתות ושליטה של אינטרסים גבריים צרים מצד אליטה פוליטית, צבאית וכלכלית במדינה.

מסמך זה, המפרט את השלכותיו ההרסניות, מרחיקות הלכת, של חוק האזרחות והכניסה לישראל, כמו גם את שיח האזרחות הפופולארי בישראל, מוכיח עד כמה עמוקה פגיעתן של נשים פלסטיניות מתפיסת הביטחון השלטת ועד כמה ביטחונה של האליטה השלטת נעוץ וכרוך בהיעדר ביטחונן של נשים אלה. במובן זה, ביטחונו של השלטון בישראל כרוך בהפרה בוטה של צדק היסטורי ועכשווי כלפי העם הפלסטיני, אשר נאלץ להתמודד לא רק עם חיים תחת הכיבוש והאפליה הישראליים, בשטחים ובמדינה, אלא גם עם הנרטיב הציוני המנתק ומשבש את ההיסטוריה הפלסטינית ומבנה מתוכה אמת ערכית חדשה, גזענית ומסוכנת. תפיסה של צדק חברתי ופוליטי מחייבת קבלה והכרה של המשכיותו ההיסטורית של העם

57 עזת, היבה. (2002). חקר התפתחות מובן האזרחות במחשבה הליברלית.

הפלסטיני, טרום הקמת מדינת ישראל, דרך הנכבה, כיבוש השטחים ב־1967, משטר צבאי, הפרה סיסטמית של זכויות אדם, חוקים מפלים, אבטלה ועוני, שירותי רפואה וחינוך לקויים ועוד. במובן זה, חוק האזרחות הוא צעד נוסף, אחד מני רבים, שמקבע ומעמיק את האפליה כלפי הפלסטינים, בשטחים הכבושים ובישראל, ומבטא בצורה גלויה ובוטה את מדיניות האפרטהייד של מדינת ישראל כלפי התושבים הפלסטיניים באזור.

חוק האזרחות והכניסה לישראל תומן בחובו, באופן גלוי ונסתר כאחד, את המוטיבציה הישראלית ל"טרנספר שקט" של הפלסטינים מישראל ובמלים אחרות, של גירוש התושבים הפלסטינים מהמדינה אל עבר השטחים הכבושים. בתוך כך, הנשים הפלסטיניות הן אלה שמשלמות את המחיר הכבד ביותר על מדיניות זו ועל חוק האזרחות האמור, בהיותן מוחלשות לא רק לאומית, כי אם גם מגדרית בחברה בה הן חיות ובחברה הישראלית בכללה. סובלות במיוחד הן הנשים המשתייכות למעמדות לאומיים-כלכליים מוחלשים ממזרח ירושלים ומהנגב. קיומן של נשים אלה, כמו גם הפגיעה העמוקה בהן, היא שקופה בעיניו של הציבור הישראלי ושל השלטון במדינה זו, והן מתמודדות בו זמנית עם המחיר האנוש של חיים בחברה המנוהלת על ידי חוקים פטריארכאליים ועם ההשלכות הרוחניות הגורל של הגזענות הישראלית, כפי שבאה לידי ביטוי גם בחוק האזרחות. הצרת מרחב המחיה של הפלסטינים גוררת בעטיה מחנק לנשים הפלסטיניות, המשלמות את המחירים האישיים-חברתיים-כלכליים הגבוהים ביותר.

החבירה בין האידיאולוגיה והפרקטיקה הגברית-לאומית של מדינת ישראל יחד עם חוקיה החברתיים של הפטריארכיה הפלסטינית אינה מקרית ומעידה על אופי שליטתם של גברים בחברה ועל האמצעים שהם נוקטים על מנת לשמור על שליטתם הלאומית והחברתית כאחד. הקלות הבלתי נסבלת בה נמנעות מנשים אלה זכויות יסוד, במשפחה, בקהילה ובמדינה, על ידי רשויות ממלכתיות ובני זוג בו זמנית, היא עדות לתפיסתן על ידי הגברים, מראשי ממשלה, גנרלים ושרים ועד אבות ובעלים, כשקופות ונטולות ערך עצמי וכאלה האמורות למלא תפקידי שירות עבור אלו השולטים בהם. המוסדות הממלכתיים, בהם המוסד לביטוח לאומי, משמשים כורוע הארוכה והיישומית של תפיסות לאומיות-פטריארכאליות אלה והם אלו המוציאים לפועל את האמור בחוקי וכללי המדינה והחברה. ההדרה השיטתית של הנשים הפלסטיניות מזכויות יסוד ומחיים של כבוד באה לידי ביטוי יומיומי על ידי גירושן מישראל לשטחים הכבושים, שלילת קצבאות, מניעת ביטוח רפואי

והחלשה מודעת של מצבן הבריאותי, הרחקה משירותים רפואיים ומניעת נגישות אליהם, הגדלת מצוקותיהן הכלכליות והחמרת מצבן הנפשי.

מסמך זה מתמקד במצבן של נשים פלסטיניות לא משום שחוק זה אינו מפלה גם אוכלוסיות נוספות, אלא משום שהפגיעה בפלסטיניות היא השקופה מכולן ונעדרת ביקורת מקומית ובינלאומית כאחד. שלא כמו היחס לקורבנות סחר בנשים ומהגרות עבודה שזוכה להתייחסות מבקרת מצד חלקים מהקהילה הבינלאומית, אשר תופסת את מצבן המוכפף והמדוכא של נשים אלה כהפרה הומאניטארית של זכויות אדם, הרי כשהמדובר בדיכוי המאורגן והשיטתי כלפי נשים פלסטיניות, נותרת קהילייה זו משותקת ושותקת, נטולת ביקורת, עיוורת למתרחש והמושג הומאניטארי נותר ריק מתוכן וממשמעות. יש להדגיש, כי שקיפותן של הנשים הפלסטיניות, על מצוקות חייהן בחברה ובמדינה המדכאת את קיומן, מתקיימת, במועד או שלא, גם אצל חלקים מהחברה האזרחית בישראל, אשר ממשגת את מאבקה למען זכויות אדם במונחים גבריים ורק ביחס לאוכלוסיות גבריות מדוכאות. כך נופלת לעתים החברה האזרחית אל הבור הערכי הפטריארכאלי, שמותיר את אוכלוסיית הנשים העצומה שקופה לשיח זכויות ולמאבק למען חברה צודקת.

הממסד הישראלי פועל כידוע בהתאם לביקורת המופעלת כלפיו מצד גורמים בינלאומיים, במיוחד ארה"ב, ולעתים גם מקומיים, אשר לא חוששים להפעיל לחץ גלוי כלפי השלטון הישראלי בשל התעלמותו המודעת מסחר בנשים ומאלימות שיטתית כלפיהן, ובלבד שהן "זרות" ואינן פלסטיניות. אליבא ד'ארה"ב וישראל, המושג הומאניטארי הוא תלוי מוצא, מגדר, דת ולאום ואינו מוחל עקבית על פי כללי הצדק, כי אם על פי שיקולים זרים, פוליטיים וטקטיים, גמישים להפליא. אל מול אידיאולוגיה ופרקטיקה, מקומית ובינלאומית כאחד, המותירה את הנשים הפלסטיניות שקופות ונעדרות זכויות, משמש מסמך זה צעד קטן להפיכתן לנראות, קיימות ותובעות את מעמדם האזרחי והאישי כאוכלוסייה שוות ערך ליהודים ולגברים כאחד.

נשים קורבנות סחר

כפי שתואר קודם לכן במסמך, חוק האזרחות והכניסה לישראל פוגע לא רק בנשים פלסטיניות כי אם גם בשורה של אוכלוסיות נוספות, בהן פליטים מסודן, מהגרות עבודה וקורבנות סחר בנשים וזרים/ות בני ובנות זוג לישראלים/ות. ברור ובהיר לנו כי ראוי כי ייכתב מסמך רחב ומפורט ביחס לכל אחת מהאוכלוסיות שנפגעות מחוק גזעני זה. מסמך זה מיועד לתאר את השלכותיו ההרסניות של חוק האזרחות והכניסה לישראל על נשים פלסטיניות ועל הדיכוי המשולב בין הגזענות הטבועה בחוק זה ובשיח הלאומי-פופולארי בישראל ובחוקיה הפטריארכאליים של החברה בה חיות נשים אלה. יחד עם זאת, בחרנו להציג בקצרה גם את השפעת החוק על קורבנות סחר בנשים בשל המידע והידע שנצבר בפרויקט המאבק בסחר בנשים של 'אשה לאשה'. השלכותיו הפוגעניות מרחיקות הלכת של חוק זה על אוכלוסיות נשים כה רחבות מעידה כי הגזענות והסקסיזם המובנים את בסיסה של האידיאולוגיה הלאומית-אתנוצנטרית של מדינת ישראל מותירים רק את הפלח הגברי-יהודי-לבן בישראל ראוי לזכויות הקבועות בחוק הבינלאומי והמקומי כאחד.

עד שנת 2000 נעצרו וגורשו מישראל רוב הנשים, קורבנות הסחר. המעטות שהעידו נגד אלו שסחרו בהן הוחזקו בכלא למשך זמן ממושך, כאשר מאז שנת 2000 הועברו נשים אלה לאכסניות וגורשו בתום מתן עדותן. עתירה מנהלית, שהוגשה בשנת 2002, בעניין שתי קורבנות סחר ותינוקה של אחת מהן, גררה בעקבותיה יוזמה של משרד המשפטים יחד עם משרד הפנים להחלתו של נוהל שיאפשר לעדות התביעה לשהות בישראל באופן חוקי גם לאחר שסיימו לתת את עדותן. יש להדגיש כי נוהל רשמי בנדון לא פורסם ומכאן

שהשרים והפקידים יכלו לנהוג על פי שיקול דעתם ורצונם במקרים אלה.⁵⁸ בפועל, נשים אשר משמשות כדעות מטעם התיבועה זכו במהלך שנים אלה לקבל אשרות עבודה ושהייה עד לשנה מתום העדות. כיום חלה התקדמות בתחום זה וכל קורבן סחר, בין אם העידה ובין אם לא, מקבלת אישור למטרת עבודה ושיקום למשך שנה אחת בלבד.⁵⁹

בדו"ח מטעם 'מוקד סיוע לעובדים זרים', שפורסם תחת הכותרת: "האם גירשת וגם ירשת?", מופיעה התייחסות מורחבת לרווחים הכספיים העצומים שעושה המדינה על גבן וגופן של הנשים הנסחרות. רווחים אלה נובעים מקנסות מס הכנסה, קנסות ארנונה, קנסות המוטלים על הסוחרים, הפקעות לאחזקת הרשעה ועוד. יש להדגיש כי במדינות אחרות בעולם מופקדים ומכוונים כספים אלה לטובת קרנות לפיצוי קורבנות הסחר.⁶⁰

מלבד הרווחים הכספיים שגוזרת לעצמה המדינה, היא בוחרת להתעלם במופגן מהשלכות גירושן של קורבנות הסחר, על אף הידע הנרחב על הסכנות האורבות להן בארצות מוצאן. חלקן של נשים אלה מצויות בסיכון גבוה להיסחר שוב ושוב על ידי רשות פשע מאורגן בינלאומיות, אחרות הופכות ליעד לחקירות משרדי הפנים בארצותיהם ועוד.⁶¹

חוק האזרחות והכניסה לישראל מעמיד את הרשויות האחראיות, מעצם פעולת הגירוש של קורבנות הסחר, לחוליה מסרסרת, חוליה ברשת בינלאומית של סחר בנשים. המדינה מתירה בשטחה, בכניסה וביציאה מגבולותיה, מעבר נשים כסחורה של סרסורים ולקוחות גברים, תוך אי לקיחת אחריות ראויה ועצימת עיניים כלפי הפשע שנעשה נגד נשים אלה. לא רק שהמדינה אינה לוקחת אחריות על שיקומן של הנשים הללו מעבר לשנה אחת ואף מרוויחה הון עתק מסבלן, היא גם אינה מאפשרת להן קבלת מעמד אזרחי קבוע במידה והן חפצות בו.

58 לבנקרון, נעמי. (2007). הגירשת וגם ירשת?, מדינת ישראל והסחר בבני אדם: בין מאבק כלכלי ובין גול שיטתי. מוקד סיוע לעובדים זרים. <http://www.hotline.org.il/hebrew/publications/publications040607.htm>

59 ריטה חייקין. רכות פרויקט "המאבק בסחר בנשים" בארגון אשה לאשה – מרכז פמיניסטי. ראיון אישי.

60 משיחה עם ריטה חייקין – ציינה שתוקם ועדה אשר תעסוק בהוצאות כספים מקרן חילוט מסוימת, בינתיים לא ידוע היקף הסכומים שיש לקרן הו, מי ישב בה, ולמי ואיך יוחלט להעניק את הכסף.

61 לבנקרון, נעמי. (2007). הגירשת וגם ירשת?, מדינת ישראל והסחר בבני אדם: בין מאבק כלכלי ובין גול שיטתי. מוקד סיוע לעובדים זרים.

נספח ב'

חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), תשס"ג-2003

לפי שעה רכדים מתיקון מס' 2

תוכן עניינים

2	הגדרות	סעיף 1
2	הגבלת אזרחות ושיבה בישראל	סעיף 2
2	היתר לגבי בני זוג	סעיף 3
2	היתר לגבי ילדים	סעיף 3א
3	היתר ורישיון במקרים הומניטריים מיוחדים	סעיף 1א3
3	היתרים נוספים	סעיף 3ב
3	היתר מיוחד	סעיף 3ג
4	מניעה ביטחונית	סעיף 7ד
4	שינוי התוספת	סעיף 7ה
4	הוראות מעבר	סעיף 4
4	תוקף	סעיף 5

חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), תשס"ג-2003⁶²

1. בחוק זה –
  - "אזור" – כל אחד מאלה: יהודה והשומרון וחבל עזה;
  - "חוק האזרחות" – חוק האזרחות, התשי"ב-1952;
  - "חוק הכניסה לישראל" – חוק הכניסה לישראל, התשי"ב-1952;
  - "מפקד האזור" – לענין יהודה והשומרון – מפקד כוחות צבא הגנה לישראל ביהודה והשומרון, ולענין חבל עזה – מי שיסמיך שר הפנים, בהסכמת שר הביטחון;
  - "תושב אזור" – מי שרשום במרשם האוכלוסין של האזור, וכן מי שמתגורר באזור אף שאינו רשום במרשם האוכלוסין של האזור, ולמעט תושב יישוב ישראלי באזור.
2. בתקופת תוקפו של חוק זה, על אף האמור בכל דין לרבות סעיף 7 לחוק האזרחות, שר הפנים לא יעניק לתושב אזור או לאזרח או לתושב של מדינה המנויה בתוספת אזרחות לפי חוק האזרחות ולא ייתן לו רישיון לשיבה בישראל לפי חוק הכניסה לישראל, ומפקד האזור לא ייתן לתושב אזור היתר לשהייה בישראל לפי תחיקת הביטחון באזור.
3. על אף הוראות סעיף 2, רשאי שר הפנים לפי שיקול דעתו לאשר בקשת תושב האזור למתן היתר לשהייה בישראל בידי מפקד האזור –
  - (1) לגבי תושב אזור שגילו מעל 35 שנים – לשם מניעת הפרדתו מבת זוגו השוהה כדין בישראל;
  - (2) לגבי תושבת אזור שגילה מעל 25 שנים – לשם מניעת הפרדתה מכן זוגה השוהה כדין בישראל.
- א3. על אף הוראות סעיף 2, רשאי שר הפנים, לפי שיקול דעתו –

62 פורסם ס"ח תשס"ג מס' 1901 מיום 6.8.2003 עמ' 544 (ה"ח הממשלה תשס"ג מס' 31 עמ' 482).
 ק"ת תשס"ד מס' 6331 מיום 28.7.2004 עמ' 834 – צו תשס"ד-2004.
 ק"ת תשס"ה: מס' 6367 מיום 3.2.2005 עמ' 398 – צו תשס"ה-2005. מס' 6388 מיום 31.5.2005 עמ' 657 – צו (מס' 2) תשס"ה-2005.
 תוקן ס"ח תשס"ה מס' 2018 מיום 1.8.2005 עמ' 730 (ה"ח הממשלה תשס"ה מס' 173 עמ' 560) – תיקון מס' 1.
 ק"ת תשס"ו מס' 6500 מיום 17.7.2006 עמ' 1002 – צו תשס"ו-2006.
 ק"ת תשס"ז מס' 6553 מיום 16.1.2007 עמ' 470 – צו תשס"ז-2007.
 ס"ח תשס"ז מס' 2092 מיום 28.3.2007 עמ' 295 (ה"ח הממשלה תשס"ז מס' 273 עמ' 182) – תיקון מס' 2.

- (1) לתת לקטין תושב אזור שגילו עד 14 שנים רישיון לישיבה בישראל לשם מניעת הפרדתו מהורהו המשמורן השוהה כדין בישראל;
- (2) לאשר בקשה למתן היתר לשהייה בישראל בידי מפקד האזור לקטין תושב האזור שגילו מעל 14 שנים לשם מניעת הפרדתו מהורהו המשמורן השוהה כדין בישראל, ובלבד שלא יוארך היתר כאמור אם הקטין אינו מתגורר דרך קבע בישראל.
- 1א3. (א) על אף הוראות סעיף 2, רשאי שר הפנים, מטעמים הומניטריים מיוחדים, בהמלצת ועדה מקצועית שמינה לענין זה (בסעיף זה – הוועדה) –
- (1) לתת רישיון לישיבת ארעי בישראל לתושב אזור או לאזרח או לתושב של מדינה המנויה בתוספת, שבן משפחתו שוהה כדין בישראל;
- (2) לאשר בקשה למתן היתר לשהייה בישראל בידי מפקד האזור, לתושב אזור שבן משפחתו שוהה כדין בישראל.
- (ב) שר הפנים רשאי להחליט על הקמת כמה ועדות לענין סעיף זה, שהרכבן יהיה כאמור בסעיף קטן (ג).
- (ג) הרכב הוועדה יהיה –
- (1) מי שכשיר להתמנות לשופט בית המשפט המחוזי, שימנה שר הפנים והוא יהיה היושב ראש;
- (2) נציג שימנה שר הביטחון;
- (3) נציג שימנה ראש שירות הביטחון הכללי מבין עובדי השירות;
- (4) נציג שימנה שר הפנים מבין עובדי משרדו;
- (5) נציג ציבור שימנו שר המשפטים ושר הפנים.
- (ד) שר הפנים ייתן החלטה, בכתב, אם לתת רישיון או לאשר בקשה, לפי הענין, כאמור בסעיף קטן (א), בתוך שישה חודשים מיום שהומצאו לוועדה כל המסמכים הדרושים; החלטת השר תהיה מנומקת.
- (ה) לענין סעיף זה –
- (1) העובדה כי בן משפחתו של מבקש ההיתר או הרישיון, השוהה כדין בישראל, הוא בן זוג, או כי לבני הזוג ילדים משותפים, לא תהווה כשלעצמה טעם הומניטרי מיוחד;

(2) היה מבקש הרישיון תושב סוריה, ובן זוגו הוא בן העדה הדררוית השוהה כדין בישראל ומתגורר בשטח רמת הגולן שהוחל עליו המשפט, השיפוט והמינהל של מדינת ישראל, לפי חוק רמת הגולן, התשמ"ב-1981, רשאי שר הפנים לראות בכך טעם הומניטרי מיוחד.

(1) שר הפנים יכול לקבוע בצו, באישור הממשלה, מכסה שנתית מרבית של רישיונות או היתרים שיינתנו או שיאושרו לפי סעיף זה.

(2) בסעיף זה, "בן משפחה" – בן זוג, הורה או ילד.

33. על אף הוראות סעיף 2, רשאי מפקד האזור לתת היתר לשהייה בישראל למטרה כמפורט להלן:

(1) טיפול רפואי;

(2) עבודה בישראל;

(3) למטרה זמנית, ובלבד שהיתר לשהייה למטרה כאמור יינתן לתקופה מצטברת שלא תעלה על שישה חודשים.

33. על אף הוראות סעיף 2, רשאי שר הפנים להעניק אזרחות או לתת רישיון לישיבה בישראל, לתושב אזור או לאזרח או לתושב של מדינה המנויה בתוספת, ורשאי מפקד האזור לתת לתושב אזור היתר לשהייה בישראל, אם שוכנעו כי התושב או האזרח כאמור מזדהה עם מדינת ישראל ויעדיה וכי הוא או בן משפחתו פעלו פעולה של ממש לקידום הביטחון, הכלכלה או ענין חשוב אחר של המדינה, או שהענקת האזרחות, מתן הרישיון לישיבה בישראל או מתן ההיתר לשהייה בישראל, לפי הענין, הם מענינה המיוחד של המדינה; בפסקה זו, "בן משפחה" – בן זוג, הורה, ילד.

33. לא יינתן היתר לשהייה בישראל או רישיון לישיבה בישראל, לתושב אזור, לפי סעיפים 3, 1א3, 2א3, 3ב3, 3ב4, 2, ולא יינתן רישיון לישיבה בישראל לכל מבקש אחר שאינו תושב אזור, אם קבע שר הפנים או מפקד האזור, לפי הענין, בהתאם לחוות דעת מאת גורמי הביטחון המוסמכים, כי תושב האזור או המבקש האחר או בן משפחתם עלולים להוות סיכון ביטחוני למדינת ישראל; בסעיף זה, "בן משפחה" – בן זוג, הורה, ילד, אח ואחות ובני זוגם. לענין זה, רשאי שר הפנים לקבוע כי תושב האזור או המבקש האחר עלולים להוות סיכון ביטחוני למדינת ישראל, בין השאר על סמך חוות דעת מאת גורמי הביטחון המוסמכים ולפיה במדינת מושבו או באזור מגוריו של תושב האזור או

- המבקש האחר מתבצעת פעילות העלולה לסכן את ביטחון מדינת ישראל או אזרחיה.
3. הממשלה רשאית, בצו, לשנות את התוספת.
4. על אף הוראות חוק זה –
- (1) רשאי שר הפנים או מפקד האזור, לפי הענין, להאריך את תוקפו של רישיון לישיבה בישראל או של היתר לשהייה בישראל, שהיו בידי תושב אזור ערב תחילתו של חוק זה, בהתחשב, בין השאר, בקיומה של מניעה ביטחונית כאמור בסעיף 3ד;
- (2) רשאי מפקד האזור לתת היתר לשהייה זמנית בישראל לתושב אזור שהגיש בקשה להתאזרחות לפי חוק האזרחות או בקשה לרישיון לישיבה בישראל לפי חוק הכניסה לישראל, לפני יום א' בסיון התשס"ב (12 במאי 2002) ואשר ביום תחילתו של חוק זה טרם ניתנה החלטה בענינו, ובלבד שלא תוענק לתושב כאמור, לפי הוראות פסקה זו, אזרחות לפי חוק האזרחות ולא יינתן לו רישיון לישיבת ארעי או לישיבת קבע, לפי חוק הכניסה לישראל.
5. חוק זה יעמוד בתוקפו עד יום כ"ח בתמוז התשס"ח (31 ביולי 2008), ואולם רשאית הממשלה, באישור הכנסת, להאריך בצו את תוקפו, לתקופה שלא תעלה בכל פעם על שנה אחת.

תוספת

(סעיפים 2, 1א3, 3ג, 3ה)

איראן, לבנון, סוריה, עיראק

אברהם פורז
שר הפנים
ראובן ריבלין
יושב ראש הכנסת

אריאל שרון
ראש הממשלה
משה קצב
נשיא המדינה

מקורות

- אורי, טל. (2006). נשים מוכות המגורשות מהארץ בעקבות הפסקת הליכי התאזרחותן. הכנסת, מרכז המחקר והמידע. הוגש לוועדת הפנים ואיכות הסביבה. <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/docs/m01447.doc>
- אלמי, אורלי. (2006). שלילת תושבות (תרגום חופשי מערבית). רופאים לזכויות אדם. אשה לאשה. (2005). עדות אילמת: נשים בסכסוך הישראלי-פלסטיני. תמונת מצב. <http://www.isha.org.il/files/files/File/fin9.pdf>
- בן הלל, יותם. (2006). הצעת חוק הכניסה לישראל (תיקון מס' 19) התשס"ו-2006 והשפעתה על תושבי הקבע בירושלים המזרחית, בני זוגם וילדיהם. המוקד להגנת הפרט. בצלם. מזרח ירושלים; שלילת זכויות סוציאליות וביטוח בריאות. http://www.btselem.org/hebrew/Jerusalem/Social_Security.asp
- האגודה לזכויות האזרח בישראל. (2007). עתירה מתוקנת נגד חוק האזרחות. <http://www.acri.org.il/hebrew-acri/engine/story.asp?id=1506>
- האגודה לזכויות האזרח בישראל. (2006). מכתב לשר בטחון פנים ב-25 לינואר. <http://www.acri.org.il/hebrew-acri/engine/story.asp?id=1259>
- הוועד למען שיווין בדיני אישות, (2005), תופעת ריבוי נשים בחברה הפלסטינית בישראל; השלכות חברתיות ומשפטיות.
- החלטת הממשלה מספר 1813, מיום 12.5.2002 http://www.adalah.org/features/famuni/2002H_1813government_decision.pdf

- הנוסח המלא, חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת השעה). <http://www.knesset.gov.il/Laws/Data/BillGovernment/273/273.pdf>
- הנוסח המלא, חוק הכניסה לישראל (תיקון מס' 19). <http://www.knesset.gov.il/Laws/Data/BillGovernment/254/254.pdf>
- זהר, סאוסן. (2005). כשהזכות לחיי משפחה מתנגשת עם הזכות לאיחוד משפחה. גיליון עדאלה האלקטרוני, מס' 20. <http://www.adalah.org/newsletter/heb/nov05/ar3.pdf>
- ח'מיס, סמר. (2006). פמיניזם ולאומיות ומערכת המשפט הישראלית. (תרגום חופשי מערבית).
- ח'מיס, סמר. (2005). קיפוח כפול; מעמד האשה הערבייה כפרט בקהילה וכחלק מהקולקטיב הלאומי הלוחם על זכויותיו. הגיליון עדאלה האלקטרוני, מס' 20. <http://www.adalah.org/newsletter/heb/nov05/ar2.pdf>
- כיואן, פאדיה. (2001). אזרחות, מגדר ותפקידים של הארגונים הלא ממשלתיים. מקרה לבנון. סדרת מחקרים על תפקיד האשה הערבייה בפיתוח. (28). הועדה הכלכלית חברתית, מזרח אסיה. האומות המאוחדות (תרגום חופשי מערבית).
- לבנקרון, נעמי. (2007). הגירשת וגם ירשת? מדינת ישראל והסחר בבני אדם: בין מאבק כלכלי ובין גזל שיטתי. מוקד סיוע לעובדים זרים. <http://www.hotline.org.il/hebrew/publications/publications040607.htm>
- לוטן, אורלי. (2006) פוליגמיה בקרב האוכלוסייה הברווית בישראל. הכנסת, מרכז המחקר והמידע. הוגש לוועדה לקידום מעמד האשה בכנסת.
- מדה אל-כרמל, המרכז הערבי למחקר חברתי יישומי. (2007) הצהרת חיפה. <http://www.mada-research.org/hebrew/haifadec.htm>
- משרד הפנים. (2007). נוהל טיפול בהפסקת הליך מדורג להסדרת מעמד לבני זוג של ישראלים כתוצאה מאלימות מצד בן הזוג הישראלי.
- עות, היבה. (2002). חקר התפתחות מובן האזרחות במחשבה הליברלית. (תרגום חופשי מערבית).
- שטיין, יעל. (2004). משפחות אסורות: איחוד משפחות ורישום ילדים במזרח ירושלים. בצלם והמוקד להגנת הפרט. http://www.btselem.org/Download/200401_

רופאים לזכויות אדם. (2004). *חסרי אשרה*. <http://www.phr.org.il/phr/article.asp?articleid=29&catid=9&pcat=9&lang=HEB>

Lister, Ruth. (2003). *Feminist Theory & Practice Citizenship*. Loughborough University.

כתבות בעיתונות

חיידר, דיאא'. (2005) הארץ אשר גבריה חוששים מנשים. (תרגום חופשי מערבית) עיתון אלספיר. לבנון. http://www.bintjbeil.com/articles/2005/ar/0622_haidar.html

עלי, סאמי. (2007), בוטל צו הגירוש נגד ג'מילה בדיר מכפר קאסם.

מאתר מחסום: <http://www.mahsom.com/article.php?id=5437>

ראיונות אישיים וטלפוניים ועדויות

סאוסן זהר, עו"ד. עדאלה.

עולא שתיווי, עו"ד. רכות המחלקה המשפטית. כיאן – ארגון פמיניסטי.

ריטה חייקין, רכות פרויקט סחר בנשים, אישה לאישה מרכז פמיניסטי.

ס' פלסטינית אזרחית ישראל בו זוגה פלסטיני מהגדה המערבית שמוגדר שכשוהה בלתי חוקי. הראיון בוצע על ידי אמאני דעיף.

אתרים

המוקד להגנת הפרט www.hamoked.org.il תחת כותרות: תושבות ירושלים – גירוש

בצלם www.btselem.org תחת כותרת: מזרח ירושלים

עדאלה <http://www.adalah.org/heb/famunif.php> איחוד משפחות

האגודה לזכויות האזרח www.acri.org.il/hebrew-acri/

רופאים לזכויות אדם www.phr.org.il